

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў»

Выпуск №18–19 (сакавік)

Наклад 3000 асобнікай

▶ ПРЫСВЯЧЭННЕ

Анатоль ВЯРЦІНСКІ АДЗІН ДЗЕНЬ У БНР

Паводле новага праекта
Беларускай службы Рады Свабода,
прысвеченага 90-годдзю БНР

*Самая лепшая з улад —
Тая, што раіца з кожным і ўсімі,
Тая, дзе мудрасць у пашане і сіле,
Тая, дзе ўесь народ — урад.
3 ранейшага верша «Раіца» (1966 г.)*

Адзін толькі дзень?

Усяго адзін?

Усяго толькі некалькі гадзін? —
пытанині я задаю сабе.
І сам у сябе шукаю адказу.
Адказ знаходзіца неяк адразу:
«справа ж не ў колькасці, а ў цане».
Справа не ў тым, колькі, а як,
як дзень той прайшоў,
як быў ён празьты,

які быў ягоны духоўны знак,
як там пачуваўся люд пасталіты.
Спрабую ўявіць гэты дзень,
тых людзей.

Спрыяле вось гэтая фотакартка,
гэты адбітак слáўных падзеяй:
«Бурбіс, Варонка, Смоліч, Захарка...»
Дзевяцера сталі ў адзін рад.
Яны: С а к р а т а р ы т н а р о д н ы .
Наши першы беларускі ўрад.
Насамрэч беларускі, родны.
Я зноў углядаюся ў воблікі іх.
Я з імі вітаюся, я ў іх пытаюся,
я з імі ў БНР вітраюся.
Мне дораг дня таго кожны міг.
Жывіа ўяўляю пачатак дня.
Займаецца ярка і ціхамірна.
Затым напаўняеца цішыня
гукамі пранікнёнаага гімна.
У гімне плецца пра «вольны прастор»,
плецца пра «дух беларускі, родны».
Найначай пле свабодны хор,
свабодна пле пра народ свабодны.
Гучыць неўзабаве нейчы зварот...
Варонкі? Крэйзўская? Езавітава?

З цікавасцю слухае. Так менавіта.
(На тое ж яна і БНР,
каб не фальшивілі мы, не хлусілі,
каб тут былі ў законнай сіле
праўда, сумленнасць і давер.)
Да ранніх тых спеваў,

— прамоў і званоў, —
паважліва слухаюць места і вёска, —
лучацца слова іх верных сыноў —
Луцкевіча, Ластоўскага, Лёсіка.
Ніцяліска, мяркую, цяпер уяўіць,
як гэты дзень далей адбываўся,
на лёсе народным як адбіваўся,
вілася далей як ягоная ніць;
якімі, цягам часу, былі
ягония поўдзень і адвячорак,
якія блокі над імі плылі,

колькі ўзыходзіла над ім зорак.
Ва ўсякім разе —

моі родны край
засвойваў дзяржаўным чынам строга:
«І сам жыві, і другому давай...»
«Не рабі ліхога і не бойся нікога...»
«Каб не памерлі, не згінулі каб,
не пакідай матчыну мову,
мову свою шануй, як скарб,
цані, як заруку, як аснову...»
«На Бога разлічвай, у Бога вер,
ды і сам не гніся, за справу бярыся...»
... Так мне ўявіўся ў агульных рысах
жыцця адзін дзень у БНР.

2007–2008
Стары Лепель — Менск

ТРЕЦЯЯ ЎСТАЎНАЯ ГРАМАТА РАДЫ БНР

Год таму назад народы Беларусі
разам з народамі Расеі скінулі
ярмо расейскага царызму, які
найцяжэй прыціснуў быў Беларусь;
не пытаючыся народу, ён кінуў
наш край у пажар вайны, якая
чыста зруйнавала гарады і вёскі
беларускія.

Цяпер мы, Рада Беларускай Народнай Рэспублікі, скідаем з роднага краю
апошнія ярмо дзяржаўнай залежнасці, якое гвалтам накінулі расейскія цары
на наш вольны і незалежны край.

Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца незалежнаю
вольную дзяржавай. Самі народы Беларусі ў асобе Ўстаноўчага Сойму

пастановяць аб будучых дзяржаўных

звязках Беларусі.

На мозы гэтага трацяць сілу ўсе
старыя дзяржаўныя звязі, якія далі
магчымасць чужому ўраду падпісаць
і за Беларусь трактат у Берасці, што
забівае насымерць беларускі народ,
дзелячи зямлю яго на часткі.

На мозы гэтага ўрад Беларускай
Народнай Рэспублікі мае ўвайсці ў
зносіны з зацікаўленымі старанамі,
прапануючы ім перагледзець тую
часціцу Берасцейскага трактату,
якую датычыць Беларусі, і падпісаць
міравую ўмову з усімі ваяваўшымі
дзяржавамі.

Беларуская Народная Рэспубліка
павінна абняць усе землі, дзе живе
і мае лічбеннную перавагу беларускі
народ, а ласыне: Магілеўшчыну, бела-

рускія часцы Меншчыны, Гарадненшчыны (з Горадні, Беластокам і інш.),
Віленшчыны, Віцебшчыны, Смаленшчыны і сумежных часціц суседніх
губэрняў, заселеных беларусамі.

Беларуская Народная Рэспубліка
зап'ярджае ўсе тыя права і вольнасці
грамадзян і народа Беларусі, якія
абвешчаны Ўстаўной Граматай ад 9
сакавіка 1918 року.

Абвяшчаючы аб незалежнасці Бе-
ларускай Народнай Рэспублікі, Рада
яе пакладае свае надзеі на тое, што ўсе
любячыя волю народы дапамогуць
беларускаму народу ў поўнай меры
зьдзейсніць яго палітычна дзяржаўны
ідэал.

Рада Беларускай Народнай Рэспублікі
дана ў Менску-Беларускім
25 сакавіка 1918 року.

▼ МЕСЯЦАЛОЙ

ЗВАРОТ МЕСЯЦА

З нагоды правядзення 23 сакавіка агульнанацыянальнай дыктоўкі па беларускай мове сакратырыт Саюза беларускіх пісьменнікаў (СБП) выступіў адным з арганізатораў гэтай акцыі) зварнуўся да грамадзян Беларусі з наступным Зваротам:

«Шаноўныя сучыннікі!

У духоўнай спадчыне чалавечства адным з самых важных багаццяў з'яўляеца родная мова. Без яе немагчыма стварыць нацыянальную культуру. А існаванне народа без сваёй культуры — пазбаўлена высокага сэнсу.

Беларуская моўная сітуацыя — складаная, але яе можна і неабходна правіць. Прыклад у падобным падаюць нашыя суседзі-украінцы, якія вяртаюць родную мову ва ўсе сферы грамадскага жыцця: ад дзіцячых садкоў, школ, ВНУ і да найвышэйших дзяржаўных кабінетаў.

Адраджэнне беларускай мовы — тонкая, далікатная праблема, якая яшчэ не ўсімі грамадзянамі ўспрымаецца належным чынам. Але яна тычыцца кожнага з нас. У цяперашнім беларускім грамадстве выяўляеца становічай тэндэнцыя цікавасці да роднай мовы. Дзякуючы патрыятычнаму настроенаму студэнтству і некаторым службовым асобам яна гучыць падчас правядзення масавых мерапрыемстваў, у канцэртных програмах, у грамадскім транспарце. Аднак дзеля пайнакроўнага існавання і развіцця мовы падобнага — катастрофічна недастаткована.

Давайце разам мацаваць і пашыраць павагу і любоў да беларускай мовы як гаранта нашай дзяржаўнай незалежнасці і нацыянальнай самабытнасці!»

КНІГА МЕСЯЦА

У серыі «Беларускі кнігазбор» накладам у 2000 асобнікай у выдавецтве «Беларуская навука» выйшаў зборнік выбраных твораў народнага пісьменніка Беларусі Кандрата Крапівы (1896–1991).

У 630-сторонковую кнігу ўключаны лепшыя байкі, вершы К.Крапівы, камеды «Хто смяеца апошнім», «Мілы чалавек» і «Брама неўміручаці», апавяданні, няскончаны раман «Мядзведзічы», публіцыстычны і літаратуразнайчы артыкулы.

Асобная частка кнігі — фотаздымкі, лісты дзеячам культуры (Міхасю Лынъкову, Леаніду Рахленку, Іллі Гурскому, Алею Махнчу, Вісарыёну Гарбуку).

Укладальнік тома, аўтар прадмовы і каментароў — Серафім Андраюк.

За 12 гадоў у серыі «Беларускі кнігазбор», якая павінна скласці 200 тамоў, выдадзена 42 кнігі.

(Інтэр'ю з галоўным рэдактаром серыі пісьменнікам Кастусём Цвіркам чытайце на стар. 13.)

ПОМНІК

МЕСЯЦА

15 сакавіка ў Старых

Дарогах адбылося
урочыстое адкрыццё першага помніка заснавальнікам Беларускай Народнай Рэспублікі. Шыльда-помнік усталяваная на сядзібе Мастацкага музею Анатоля Белага.

На адкрыцці былі запрошаны прадстаўнікі замежных амбасадаў, кіраунікі і сябры палітычных партый і рухаў, а таксама ўсе, хто шануе гісторыю Бацькаўшчыны.

Распачаў імпрэзу Анатоль Бела, які распавёў пра стварэнне помніка і значнасць ідэі дзяржаўнай незалежнасці ў станаўленні нашай краіны. Пасля асвячэння помніка айцом пратаяерэем Леанідам перад сотняй прысутных выступіў старшыня СБП Алеś Пашкевіч. «Найлепшым помнікам заснавальнікам Беларускай Народнай Рэспублікі будзе нашая памяць, а таксама незалежная, вольная і нацыянальнасвядомая Беларусь», — адзначыў ён.

Пасля мітынгу-адкрыцця ў памяшканні музею адбылося ўганараванне славучых сучаснікаў — рупліўцаў нацыянальнага адраджэння. Медалём Кастуся Каліноўскага была адзначана ахвярная дзейнасць Аляксандра Казуліна. Медалі і Ганаровыя граматы атрымалі некалькі дзесяткаў чалавек, сярод якіх пісьменнікі, музыкі, грамадскія дзеячы.

ВЫСТАВА МЕСЯЦА

19 сакавіка ў Палацы мастацтваў (Мінск, вул. Казлова, 3) адкрылася выставка твораў славутага беларускага мастака-графіка, аўтара эталону герба «Пагоня» Яўгена Куліка (1937–2002).

АРЫШТ МЕСЯЦА

24 сакавіка — напярэдадні маніфестацыі і «кра-мольнага» святкавання Дня волі — у сваёй майстэрні супрацоўнікамі міліцыі быў затрыманы мастак і пээт Аляксей Марачкін. Назаўтра раніцай маланіка адбыўся суд, па выраку якога творцу з незалежніцкімі поглядамі асудзіл на пяць сутак зняволення. 31 сакавіка ў А.Марачкіна — дзень народзінаў...

ПАДЗЕІ

► ЛІТІНОФАРМ

СПЕКТАКЛЬ ПРА БЫКАВА

**У Купалаўскім тэатры
плануюць паставіць
спектакль пра Васіля
Быкава. Аб гэтым паведаміў
на прэс-канферэнцыі 17
сакавіка мастацкі кіраунік
Нацыянальнага акадэмічнага
тэатра імя Янкі Купалы
народны артыст Беларусі
Валерый Раеўскі.**

Па словам В. Раеўскага, да 65-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў Купалаўскі тэатр рыхтуе спектакль аб творчым і жыццёвым шляху Васіля Быкава. Драматург, імя якога трываецца ў сакрэце (па неправераных звестках «Ъ», гэта — А. Курэйчык), цяпер працуе над

п'есай пад называй «Вайна Быкава». Рэжысёрам-пастаноўшчыкам спектакля выступіць сам В. Раеўскі.

У планах тэатра — праца над пастаноўкай «Пінская шляхта» па п'есе Вінцэнта Дуніна-Мартынкевіча (спектакль ставіць Мікалай Пінгін, які раней паставіў знакамітую «Ідылію»). Працягваецца праца і над спектаклем пад працоўным назовам «Плач Любаславы» — трэцій пастаноўкай гістарычнай тэматыкі па п'есах Аляксандра Дудараўа. Гэта гістарычны дэтэктыв, падзеі якога разгортаўца ў Вялікім княстве Літоўскім у XVI стагоддзі.

У перспектыве — пастаноўка спектакля ў па п'есах А. Чэхава, «Фаўст» Гётэ, «Хам» Элізы Ажэшка, «Раскіданае гняздо» Янкі Купалы, «На дне» Максіма Горкага і іншых.

«НОВАЯ ЗЯМЛЯ» Ў КІЕВЕ

Напрыканцы мінулага месяца ў вестыбюлі кіеўскага Дома пісьменніка, што знаходзіцца ў некалькіх кроках ад знакамітага Хрэшчатыка і Адміністрацыі презідэнта, красавалася афіціяльна наступнага зместу: «Нацыянальна спілка пісьменнікоў Украіны (Банкова, 2). «Мой родны кут, як ты мне мілы...» — ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИГИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕМИ ЯКУБА КОЛАСА «Нова зямля» — крашчага твору беларускай епічнай поэзіі XX століття (видавництво «Украінскій пісьменнік»). Склад беларускай делегаціі:...».

Далей ішоў пералік запрошаных на прэзентацыю з беларускага боку.

Малаяніча, па-гасціннаму аформленая аў'ява спраўдзілася. Прэзентацыя адбылася. Размова аб перакладзе Коласаўскага шэдэўра на братнюю мову мела ўзаемазадаўленыя характеристары, прайшла ў дзелавой, творчай і адначасова сяброўскай атмасфэры. Удзельнікі імпрэзы щэголяюць на беларускай мове, лаўрэт прэміі імя Івана Франка Валерый Стралко. З пранікнёымі словамі ўдзельнікі перакладчыку і ўсім, хто пастрыяў выданню перакладу ва Украіне, выступіла прадстаўніца Саюза украінскіх беларусаў Ірина Аржакоўская. «Дзякуючы з'яўленню «Новай зямлі» на украінскай мове мы станем яшчэ больш блізкімі адзін аднаму», — сказала яна.

Наш кар.

Ад рэдакцыі. Са згоды Веры Міцкевіч прапануем уваже чытачу «Літаратурнай Беларусі» тэкст яе выступу падчас кіеўскай прэзентацыі ўкраінскаму «Новай зямлі».

ТАК СЫХОДЗІЛІСЯ ЗОРКІ

У сям'і Якуба Коласа нарадзіліся трох багатыры: сыны Даніла, Юрка, Міхась, а ў яго творчасці — трох шэдэўраў: паэмы «Новая зямля», «Сымон-музыка», «На шляхах волі». Колас так і казаў: «Кожнаму сыну па паэме». Як і дзяцей, так і пам лёс складваўся па-рознаму. Былі цяжкі часыны, калі паэт прызнаваўся:

«Зямля новая» пакрыта
дзірваном.
І замоўк «Сымон-музыка»
са званом.

У 1938 годзе ў лісце да сябра паэта Пятра Глебкі Якуб Колас пісаў пра адну са сваіх паэм: «...я

пагадзіўся з мысляю, што «Новую зямлю» ацэніць людзі потым, калі я буду ўжо нябожчыкам».

Паэму «Новая зямля» Я. Колас пісаў напрацягу 12 гадоў: распачаў у 1911-ым у Мінскім астрозе, апошнюю кропку паставіў у 1923-ым. Сёлета спаўніцца 85 гадоў, як пабачыла свет першое выданне паэмы. За гэтыя гады яна вытрымала больш за 20 выданняў.

У 1938–1939 гадах народны паэт Беларуст Я. Колас пераклў шэраг твораў Кабзара на беларускую мову. У складзе рэспубліканскага камітэта па святкаванні 125-годдзя з дня нараджэння Тараса Шаўчэнкі Я. Колас прымаў удзел у шматлікіх мерапрыемствах. Ра-

ДАРОГАМІ АЛЕСЯ БАЧЫЛЫ

13 сакавіка 2008 г. у Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва адбылося адкрыццё выставы «Дзеля людзей усё жыццё стараюся...». Выставка прысвечаная 90-годдзю з дня нараджэння беларускага паэта, літаратуразнаўцы, лібрэтыста Алеся Бачылы (1918–1983) і адлюстроўвае яго жыццё і творчасць. На выставе — архіўныя документы з фонду А. Бачылы, які захоўваецца ў БДАМЛМ, і фотадздымкі, дасланыя з Беларускага дзяржаўнага архіва кінагатофонадокументаў. Сярод іх — аўтографы вершаў і песен А. Бачылы, аўтограф кнігі нарысаў

пра М. Багдановіча «Дарогамі Максіма», блакноты з записімі ўспамінаў родных М. Багдановіча, лібрэты да опер «Яснае світанне», «Калючая ружа» і «Зорка Венера», рэцэнзіі на творы паэта, перапіска з вядомымі дзеячамі беларускай літаратуры, прыжыццёвыя выданні твораў паэта.

Выставка адкрылася вядомай песні У. Алоўнікаў на слова А. Бачылы «Радзіма, мая дарагая» ў выкананні І. Балоціна, запіс якой быў прадстаўлены архівам кінагатофонадокументаў. Далей слова ўзяла дырэктор архіва-музея Г. Запарыка, якая расказала

пра ўдзел А. Бачылы ў стварэнні збору матэрыялаў сям'і Багдановічаў у БДАМЛМ. Аўтар навуковай канцепцыі Т. Шырокава правяла прысутнім эккурсію па выставе. Завяршылася мерапрыемства праслушоўваннем запіса верша А. Бачылы «Салдацкі слёзы» ў выкананні самога аўтара, а таксама песні Ю. Семянякі на слова паэта «Квітней, Беларусь». Правяла вечарыну загадчык аддзела інфармацыі, публікацыі і навуковага выкарыстання БДАМЛМ Т. Кекелева.

Выставка будзе працаваць да канца красавіка.

У Арлоў і А. Пашкевіч — у Слуцку.

НЕЗАЛЕЖНЫЯ ВЫСТУПЫ

**Сакавік быў актыўным
месяцам па пісьменніцкіх
і бардаўскіх выступах.
Амаль усе яны — калі
ладзіліся незалежна ад
адукацийна-ідэалагічных
структур — праводзіліся пад
знакам сакавіцкай вясны і
авбешчанай 90 гадоў таму
незалежнасці БНР. Ці не
найбольш мястэчак і гарадоў
наведаў са сваёй сябровукай-
гітарай Зміцер Бартосік.**

Адразу некалькі юбілейных тэмаў — апрач БНРаўскай — паклікалі ў сакавіку на супстрэчы ў Слуцку і Салігорску Уладзімеру Арлова і Алеся Пашкевічу: 125-годдзе з дня нараджэння Фран-

цішка Аляхновіча ды 115-годдзе Максіма Гарэцкага. На вечарыне ў Слуцку больш гаварылася пра славутых землякоў ды чыталіся эсэ, прысвечаныя ім. У Салігорску, дзе зала гасцініцы «Алеся» была запоўненай цалкам, гаворка пайшла не толькі пра справы літаратурныя, але і грамадскія. Задавалася шмат пытанняў, і, здаецца, на ўсе былі знайдзены адказы. Алеся Пашкевіч чытаў прысутнымі старонкі свайго рамана-документа «Пляц волі», презентаваў раман пра Уладзімера Дубоўку «Круг». Уладзімер Арліў прапанаваў у сваім выкананні нарысы з «Імёнаў свабоды» ды расказаў пра свае іншыя кнігі.

На супстрэчах прэзентавалася і «Дарога» Івонкі Сурвілы, якая толькі-толькі выйшла ў бібліятэчцы «Радыё Свабода».

Таццяна Мазай

зам з Янкам Купалам прыязджаў у Кіеў. Беларускія песніры пылі на цеплаходзе па Дняпроў ў Канеў, калі пакланіцца праху вялікага Шаўчэнкі.

Свае супстрэчы з Я. Коласам (як даваенныя, так і пазнейшыя) прыгадвала ў сваіх успамінах вядомая ўкраінскія перакладчыцы і літаратуразнаўцы Галіна Вігурская. У 1954 годзе яна пераклала на ўкраінскую мову драму Я. Коласа «Вайна вайне». У асабістым архіве Я. Коласа захоўваецца лісты Г. Вігурскай, з тэкстаў якіх можна ўявіць, наколькі беражліва яна ставілася да перакладу. Адразу пасля гэтага яна ўзялася за пераклад трэлогіі «На ростанях».

На жаль, Я. Колас не ўбачыў гэты твор цалкам у перакладзе на ўкраінскую мову. У жніўні 1956 года ён памёр. А пераклад Г. Вігурскай вытрымаў не адно выданне тысячнымі накладамі (у 1958, 1970 і 1982 гадах)...

Зоркі сышліся ў патрэбным месцы і ў патрэбны час. І сын украінскага народа, які ўсім сэрцам палюбіў сінявокую сястру Украіны — Беларусь, Валерый Стралко здолеў за два гады па-майстэрску перакласці Коласаўскі шэдэўр на ўкраінскую мову. Дзякуючы ягоным намаганням, кніга пабачыла свет летасць накладам 5000 асобнікаў і ўжо разышлася па бібліятэках Украіны.

Сёння ў гэтым зале мне хоцца выказаць яшчэ раз самыя шчырыя слова падзялікі ад нашчадкаў беларускага песніра і перакладчыку паэм, і аўтарам прадмовы і каментарыяў Анатолію Вярцінскому і Язэпу Янушкевічу, а таксама дзяржаўным установам Украіны, асабістам спадару Паслу Украіны ў Рэспубліцы Беларусь Гару Ліхавому за велізарную падтрымку, у прыватнасці, за прэзентацыю, якая адбылася летасць у амбасад-

зе Украіны, і наогул за добрае стаўленне да творчай эліты Беларусі, за ўмацаванне культурных сувязей паміж нашымі краінамі.

І яшчэ. Звярніце ўвагу на масціца афармленне прэзентуемай кнігі, зроблене Кацярынай Мішчук. Вокладка кнігі мае адпаведную сімваліку. Асабіста я ўбачыла тут і Нёман, у якім адлюстроўваюцца восенскія дубы-волаты, што растуць у Бервянцы, і буслоў у палёце над роднай зямлём, і — нават — сімвалічнае «О» ў назве «Нова зямля» — кола жыцця, круг жыцця паэта, пра які ён пісаў у сваёй паэме:

*Ды покі круг мой не замкнёны,
Я зноў хачу зірнуць назад
Пад тэя стрэхі родных хат,
Дзе зачалася пуцяўна,
Дзяцінства светлая часіна.*

Вера МІЦКЕВІЧ

► ДА 90-ГОДДЗЯ БНР

ПЕРАД БУДУЧЫНЯЙ

ДЗЯРЖАУНАСЦЬ ЛІРЫКІ ЯНКІ КУПАЛЫ 1916–1920-Х ГАДОЎ

Алік СКРЫДЛЕУСКІ

**У эпахальны перыяд
адраджэння і станаўлення
беларускай дзяржаунасці ў
першай чвэрці XX стагоддзя
першасная і знакавая роля
належала прадстаўнікам
нацыянальнай літаратуры.
Гэта яны — Я.Купала,
В.Ластоўскі, Я.Лёсік, Ант.
Луцкевіч, К.Езавітаў, А.Гарун,
А.Цвікевіч, Ц.Гартны ды іхнія
калегі — словам і справай
спрычыніліся да стварэння
дзяржавы Беларусь, ахвярна
кінуўшы сябе ў вогненны
вір еўрапейскіх палітычных
баталій. Лёсік гісторыя не
пакінула ім, «крыўі беларусаў»
(К.Каганец), права застацца
над ці па-за гэтым віром,
паколькі іншай нацыянальнай
сілы, акрам літаратурнай,
Беларусь на той час не мела.**

Імя Я. Купалы ў вышэй прыведзеным пераліку агучана першым не выпадкова. У чалавека павярхонага можа скласціся ўражанне, што ў перыяд канца 10-пачатку 20-х гадоў паэт у грамадска-палітычным жыцці Беларусі займаў не першае месца: не выступаў на мітынгах і кангрэсах, не быў актыўістам партыйнага, не ўваходзіў ва ўрады БНР ці БССР (як, да прыкладу, В.Ластоўскі, Ант. Луцкевіч, К.Езавітаў ці Ц.Гартны). Аднак першаснасць постасці Купалы ў беларускім адраджэнні і палітыцы засведчана і самай гісторыяй, і яе непасрэднымі чыннікамі.

Прафор Купала ў лёсавызначальны час выконваў адпаведную місію: быў над штодзёншчынай (хоць і не пазбягаў яе), аб'ядноўваў «левае» і «правае», становіўся нацыянальным супрэдзей-арбітрам, пазначаў магістральны дзяржаўны шлях, яго духоўныя і грамадска-сацыяльныя вектары.

Універсальную мадэль дзяржаунасці ўладкавання Беларусі, яе зневеня і ўнутранай палітыкі Я. Купала распрацаваў у сваёй публіцыстыцы 1918–1920 гадоў. Гэта відавочна, і пра гэта сёння часта гавораць купалазнаўцы. Аднак асвятляючы дзяржаўна-палітычную дзеянасць Я. Купалы неправамоцна ставіць на другі план уласналітаратурную спадчыну паэта, а таксама яго журнالістка-выдавецкую працу (рэдагаванне часопіса «Рунь», «Вольны Сцяг», супрацоўніцтва ў газете «Звон»).

Невыпадкова новы перыяд утворчасці Я.Купалы пазначаны 1916 годам, хоць ім не падпісаны ніводзін ягоны верш, як, зрешты, і 1917-м. Якраз гэтыя два гады — час «унутранай» творчасці Я.Купалы, час роздумашчы, час «уздыху» — каб з поўных грудзей выдыхнуць вершаваным цыклам года 1918-га.

ягоныя прарокі, якім баліць усім мільённым болем:

*Чужак-дзікун, крыўёю
үпіўшись свежай,
Запрог цябе ў няявлю, ў батракі
Ітваю маці-Бацькаўшчыну рэкса,
Жывую рве на часці, на кускі.
<...>
Упаў народ. Змарнеў народ, забыўся,
Як Бацькаўшчыну, як яго завуць...*

Усе тро названыя вершы («Свайму народу», «На сход!», «Час!») — як надрыўны (клічнікі нават у назвах) паэтав працаваў грамадзянскі зварот да свайго народа, заклік паўстаць на апошнія змаганні за «сваю долю і волю».

Пазіцыя Купалы-паэта адназначная: ён адкрыта супраць усіх сілаў, якія чыняць шкоду ягонай Беларусі: супраць нямецкіх імперыялісту, польскіх шавіністу і бальшавіцка-маскоўскіх «вызваліцеляў». Найперш апошнія, бачылася Я. Купала, «Бацькаўшчыну <...> рэжуць на кускі» («На сход!»), дзелячы Беларусь напраўа і налева. Ва ўяўленні паэта няма падзелу паміж усходнім суседкам эпохі царскай і перыяду бальшавіцкага, што засведчыў у сваім вершы (рэдкім узоры грамадзянска-палітычнага санета) «Наша гаспадарка» (як вядома, напрыканцы 1918 года — калі пісаўся верш — у Мінску ўжо наўсю царавалі бальшавікі):

*I душыць кліч: цi доўга будзе
нам заломам
Варшава панская i царская
Москва.*

У 1919 паэтавым годзе знакоўмі (у пазначаным аспекте) бачацца найперш вершы «Беларускія сіны» і «Новы год», якія ўспрымаюцца своеасаблівымі паэтычнымі варыянтамі артыкула Купалы 1920 года «Справа

Пазіцыя Купалы-паэта адназначная: ён адкрыта супраць усіх сілаў, якія чыняць шкоду ягонай Беларусі: супраць нямецкіх імперыялісту, польскіх шавіністу і бальшавіцка-маскоўскіх «вызваліцеляў»

незалежнасці Беларусі за мінулы год». Першы з вершаў напісаны ў Акопах 22 жніўня — неўзабаве пасля таго, як Мінск спешна пакінулі бальшавіцкія часткі і на яго вуліцы ўвайшлі польскія жаўнеры:

*На беларускім буйным полі
З вясны да новае вясны
Растуць крыжы, а пад крыжамі
Хто?*

— Беларускія сіны!

Документальна засведчана, што пасля сябе бальшавікі пакінулі ў Мінску сотні магіл бязвінна закатаваных беларусаў. Расстрэлы праводзілі ЧК, некаторых ахвяр закопвалі жывымі. Польскія ўлады ў жніўні 1919 года арганізавалі камітэт па вывучэнні бальшавіцкіх злачынстваў; былі эксгумаваны магілы ў Камароўскім лесе, на Койданаўскім тракце, у Ло-

шыцы (гл. пра тое: Пашкевіч А. Пляц Волі. — Мн., 2001. С. 266–268). Ці не свежыя крыжы найперш над гэтымі магіламі бачыліся Купалу, калі пісаўся верш «Беларускія сіны», а таксама чуўся «звон хаўтурны» ў вершы «Новы год»?

Пра той жа «хаўтурны звон» з болем пісаў Я. Купала і ў сваім артыкуле «Справа незалежнасці Беларусі за мінулы год»: «... чразвычайка сваю працу «павялічыла». Праца гэта менчанам добра вядома. Курганы сотняў няяніна расстрэляных аб гэтым і цяпер сведчац».

Паэт-прарок папярэджваў свой народ пра немінучасць блізкай катастрофы, гаварыў пра адзіны ратунак — усенароднае абуджэнне. Ён не перастаў нагадваць пра гэта і ў 1919, і ў пазнейшыя гады. Так, 25 жніўня 1919 года ў «перадавіцы» «Наша заданне» газеты «Звон», якую на той час рэдагаваў Я. Купала, гаварылася: «Мы ані на момант не забудзем, што наша старонка-Беларусь — зруйнавана вайною і крывавым панаваннем маскоўскіх бальшавікоў. <...> Мы будзем даводзіць свайму гаратаўству народу, што не пазбудзенца ён ліха ніколі, калі не адбудуе свае ўласнае Беларуское дзяржавы...».

Я. Купала сваім дзяржаўна-палітычным крэда зрабіў «цэнтрысцкасць» і пойную незалежнасць. І ў публіцыстыцы, і ў вершах ён выкryваў не толькі палітычны шавінізм бальшавіцкі, але і польскі. Адзін з узору страснай Купалавай «антыпольскай» палітычнай сатыры — верш 1920 года «Пяць сенатараў». Гэта адкрыты пратест не толькі супраць тагачаснай палітыкі Найвышэйшай Рады Ант. Луцкевіча, але — і найперш — супраць марыянетачнага прынцыпу ў дзяржававорчасці. Паказальна, што ў вершы «дзейнічаючы» не толькі пяць «сенатараў» з «кryвіцкіх палёў», але і «сноўдающы цені ў чырвоным» і «чырвоны цені цісненца ў дзірь» — як сімвалічны перыфраз «чырвонага» ўсходняго суседа.

Два непераўзыдзенны ўзоры грамадзянска-палітычнай лірыкі напісаў Я. Купала і ў 1922 годзе,

та на Магазіннай вуліцы (цяпер — вуліцы Кірава), прачытаў як прарочае і пэтычнае адкрыццё-апакаліпсіс. Гэты верш апублікаваў ў сваім першым (і апошнім нумары) часопісі «Адраджэнне», пераемнік «Вольнага Сцяга» (які рэдагавалі Я. Купала, Я. Лёсік і З. Бядуля), аднак да чытача ён дойдзе толькі ў 1993 годзе (зборнік «Жыве Беларусь»): яшчэ ў друкарні было загадана выразаць старонкі 81 і 82 з яго адбіткам, а затым знішчылі і тыраж...

1922 годам пазначаны і верш Я. Купалы «Пазвалі вас», зноў жа — грамадзянскі і палітычны водгук на здрадлівае (на яго думку) прызнанне заходнімі дзяржавамі савецка-бальшавіцкай краіны. Яе кіраунік Ленін італьянскім урадам праз расійскую эканамічную дэлегацыю быў запрошаны на фінансава-еканамічную канферэнцыю ў Геную, якая мусіла адбыцца ў красавіку-траўні 1922 года. Урад БНР В. Ластоўскага адносна яе выдаў мемарандум, у якім пазначалася: «... змаганье Польшчы і ціперашні Савецкай Расіі адбываецца за панаванье над Беларусью» (Гл.: Беларускі Сцяг. 1922. № 1. С. 24.).

Тое, што запросінамі Леніна на сусветны «сход» «уладарны» краіны засведчылі згоду з еўрапейскім дзяржаўным перадзелам (які Беларусь парэзаша на чатыры часткі!) і рэабілітавалі «рэвалюцыйнага Сфінкса», адкрыта ўсведамляў і Я. Купала, пра што і сведчыць верш «Пазвалі вас» (напісаны, дарэчы, класічнай квінцілай, да якой Я. Купала больш не звяртаўся):

Ros вашай моцы блеск і мрок.

<...>
*Вы ўладары... Яничэ жар-цвет
Бунтарскіх дум у вас не згас:
Еўропа кліча ў госці вас...*

У адзін паэтаві «антыпольскай» палітычнай сатыры — верш 1920 года «Пяць сенатараў». Гэта адкрыты пратест не толькі супраць тагачаснай палітыкі Найвышэйшай Рады Ант. Луцкевіча, але — і найперш — супраць марыянетачнага прынцыпу ў дзяржававорчасці. Паказальна, што ў вершы «дзейнічаючы» не толькі пяць «сенатараў» з «кryвіцкіх палёў», але і «сноўдающы цені ў чырвоным» і «чырвоны цені цісненца ў дзірь» — як сімвалічны перыфраз «чырвонага» ўсходняго суседа.

Два непераўзыдзенны ўзоры грамадзянска-палітычнай лірыкі напісаў Я. Купала і ў 1922 годзе,

Ану, мой косю!

*Што там?
Пустка...
Bo далей — «пропуск»,
i... «пишэпустка».*

Ці не самы апошні нацыянальны выражаны выступ Я. Купалы — падрыхтоўка кнігі вершаў з паказальнай назвай «Вершы 1918–1928 гадоў», прысвечанай, хоць і неабвешчана, дзесятым угодкам Беларускай Народнай Рэспублікі. У кнігу ўвайшлі вышэйзгаданыя вершы. Шмат пра што гаварыла і прысвячэнне да кнігі (якай ў падцэнзурнай БССР так і не пабачыла свет): «Памяці тых, хто памерлі ў змаганні за нацыянальнае і сацыяльнае вызваленне майдану Бацькаўшчыны».

Змаганню найперш за нацыянальнае вызваленне Бацькаўшчыны ахвяроўваў Я. Купала і сябе, і сваю грамадзянска-палітычную лірыку.

► ЮБІЛЕІ

У КАПЦЮРОХ ТАТАЛІТАРЫЗМУ

9 сакавіка споўнілася 125 гадоў з дня нараджэння Францішка Аляхновіча — класіка беларускай літаратуры, «бацькі» нацыянальнага тэатра, рэдактара-выдаўца, грамадскага дзеяча. Ягоная кніга пра перажытая ў сталінскім лагеры «У капцюрох ГПУ» стала першым антыглагалістичным мінулае ён не быў уганараваны савецкім літаратурразнаўствам. Яго спадчына да сёння цалкам так і не выгадзена. У ягоным жыцця пісце, на жаль, застаецца шмат загадак і недакладнасцей, якія з году ў год паўтараюцца ў згадках пра яго. «У Вільні, дзе Аляхновіч жыў і дзе загінуў ад рук невядомага забойцы ў 1944 годзе, ушанавалі ягоную памяць віленскія беларусы» — напісала нядаўна «Наша ніва». «Невядомага забойцу», між тым, яшчэ 10 гадоў таму называў Зяновіуш Панарскі з Таронта ў віленскім польскамоўным тыднёвіку «Znad Wilii»...

З нагоды юбілею «б» друкуе два ўрыўкі з рамана-документа Алеся Пашкевіча «Пляц волі» пра найбольш трагічныя эпізоды з жыцця Францішка Аляхновіча.

Вечер то злосна налятаў, нахіляючы-гойдаючы цыбатыя хвоі — і тады ўверсе гуло, стагнала, то ападаў да долу, кружляў нежывое лісце, біў узнятым каўняром бушлата па твары, — і Аляхновіч мусіў прыгрымліваць каўнер рукамі (балазе хатуль з рэчамі нёс ззаду чырвонаармеец). Паперадзе — чекіст у доўгім шынілі, з ромбамі на лацканах.

Яны набліжаліся да памежнай брамы — паміж Коласавам і Стоўбцамі, і Аляхновіч адчуваў, што з кожным крокам менишыўся на яго ўціск гэтага дзяржаўнага айсберга пад назовам СССР, што з кожным крокам ён — пасля амаль сямігадовай салавецкай катаргі, стомлены і надломлены — становіўся мацнейшым.

Зірнуў наперад: над спіною ў шынілі з ромбікамі, над памежнай брамай — шчыт з чырвонымі

літарамі: «Коммунизм сметет все границы». А далей, ужо на «польскай» сцежцы, — чатыры постасці: высокі ў цывільным, два паліцыянты і той, каго сёння, 6 верасня 1933 года, польскі ўрад абменьваў на яго, Аляхновіча. Хто гэта будзе, ён ужо ведаў, але калі сустрэўся — знікавеў і не змог першым пачаць гаворку. Нібыта на цэлае жыццё паболела ў ім...

— Ну здароў, браце... — першым прывітаўся Таращковіч.

— Здароў...

Яны падалі адзін аднаму руку.

Аляхновіч глядзеў на Таращковіча як загіннаты заваны. «Выгалены, у фільтровым капелашы, стыльным паліто, наваксаных ботах...» А ён — у пачэртым бушлапе, які застаўся яшчэ ад Салаўкоў, у брудных атолпках...

— Добра выглядаеш...

— Ты таксама.

— Дзякую, але сумняюся... — і загаварыў пра тыя міражы ў сябе за спіной, ды яго спыні старшыня польскай рэпатрыяцыйнай камісіі — ён з чэкістам падпісаў ужо акт абмену «спалоннымі» ды намерыўся развітвацца.

— То бывай здароў...

— Бывай...

Яны разышліся: адзін у Стоўбцы, каб адтуль дабрацца ў Вільню (і праз колькі месяцаў пачаць пісаць сваю спавядальнюю аповесць «У капцюрох ГПУ»), другі — у Менск, каб сустрэцца з таварышамі, аддацца працы ў роднай Беларусі (але так і не пабачыў ні Смоліча, ні Купалу, — праз колькі дзён яго вывезлі ў Москву, каб там зрабіць сведкам арыштаў

сваіх паплечнікаў па Грамадзе, а ў 1938-м забіць і самога)...

...Праз год пасля таго, як адзначылі ягонае шасцідзесяцігоддзе, увечары 3 сакавіка 1944 года да Аляхновіча на віленскую кватэру зайдлі два наведвальнікі. На яго пісьмовымі стале ляжала карэктутра «Беларуская Голоса», часопісныя выразкі сваіх успамінаў пра перадваенныя гады туляння ў і ўцёкаў ад ГПУ — НКУС (вырашыў іх дапоўніць), рукапіс пра пачатак беларускага адраджэння, экзэмпляр напісанай у 1943 годзе камедыі «Круці не круці — трэба памярці» — са свежым аўтографам аднаму знаёмцу...

У кабінцы пачалася спакойная размова, а каля васьмі гадзінай вечара нечакана грымнуў стрэл... Жонка кінулася да мужа, і яе на прыступках ледзь не зблізі адзін з наведвальнікаў.

Кроў з прастрэленай галавы Аляхновіча залівала стол, і ён толькі змог двойчы прашаптаць жонцы:

— Звані...

► ПАРНАС

ВЕРНІК ПАЭЗІ

105 гадоў Тодару Кляшторнаму

Многія паэты пачыналі з пошуку сімвала-псеўданіма, які б — як таемны ключ ці код — раскрываў адметнае і характэрнае ў іх творчасці. Тодару Кляшторнаму рабіць гэтага не было неабходнасці: сам лёс паклапаціўся пра тое, падарыўши яму рэдкае і сівалічнае прозвішча. Так — кляштар, на лаціне clastrum — называлі і завуць на Беларусі каталіцкія манастыры, месцы для абраных адзінотнікаў-пустэльнікаў. Сын бедных сялян Тодара і Наталлі, які з'явіўся на грэшны свет 11 сакавіка 1903 года ў вёсцы Парэчча колішняга Лепельскага павета, не абраў сабе дарогі рэлігійнага служкі, хоць і быў прасякнуты неўтайномуі верай ды ўсё сваё кароткае жыццё заставаўся адзінотнікам. Веру тую абуджала ўзвышана сіла паэзіі, а адзіноту прадвызначыў час, які да той сілы ставіўся карысліва і вернікаў ейнай красы намагаўся ператварыць у сваіх работоў...

Сапраўдныя паэты не вучацца паэзіі, яны ў ёй жывуць: стале-юць, здзяйсняюць, паміраюць. Так было і ў Тодара Кляшторнага. У яго творчасці не заўважаецца вучнёства. Ужо з першых вершаў драўляніцаў-драўляніцаў чатырохгадовага паэта, апублікованых у часопісах «Аршанскі маладняк», «Полымя», «Маладняк», «Узвышша», стала зразумела, што ў літаратуре ідзе творца з адметным мастацкім талентам і паэтычным светапоглядам. Акрамя вершаванай практикі была і

карпатлівая вучоба: у Каменскай сямігодцы, на рабфаку ў Орши, у Белдзяржуніверсітэце, а таксама вучоба ў вядомых майстроў мастацкага слова і сваіх аднагодкаў, сярод якіх першыя — Сяргей Ясенін, Язэп Пушча і Уладзімер Дубоўка. Было сяброўства ў літаратурных аб'яднаннях «Маладняк» і «Узвышша», праца на радыё, у рэдакцыях газет і часопісаў, былі і караўскія ўзлёты і спапяляльныя расчараванні.

Адзін за адным выходзяць паэтычныя зборнікі Тодара Кляштор-

нага: «Кляновая завеі» (1927), «Светасені» (1928), «Ветразі» (1929), «Праз штурм — на штурм» (1934). У гэтых кнігах, як на пракаветных скрыжалах, паэт увекавечваў законы сваёй мастакоўскай веры, якая грунтавалася на свабодзе вобразнага асэнсавання чалавечага быцця, на ўсведамленні першаснасці красы як усеадымнай і стваральнай сілы. Тодарам Кляшторным было створана і цэлае вязьмо паэм («Калі асядае муць» (1927), «Беларусь» (1928), «Палі загаманілі» (1930), «Сляды дарог» (1933), «Радзіма» (1934) і інш.), у якіх з дапамогай мастацкай узнёсласці і эпічнай глыбіннасці была не толькі выпісана паэтаўская рэчаіснасць, але і зроблены адкрыцці-працоцтвы на многія дзесяцігоддзі наперад — і ў сваіх мастакоўскіх жыццях, і ў жыцці Бацькаўшчыны. Першая з названых паэм — «Калі асядае муць» — па праву заслугоўвае месца ў нацыянальным алімпе лірyczнай эпікі першай трэці XX стагоддзя — побач з выдатнымі паэмамі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Уладзімера Дубоўкі, Язэпа Пушчы. Аднак гэты твор быў названы шкодным і ад часу сваёй першапублікацыі ў часопісе «Узвышша» 75 гадоў не перад-

рукоўваўся (легендарную паэму шматкроць цытавалі па памяці, асабліва адно з падагульненняў: «Ходзім мы пад месяцам высокім, // А яшчэ — пад Д.П.У.»).

Тодар Кляшторны выявіўся найперш паэтом авангарднага мыслення, творцам імажынісцкай школы з яркім і непаўторнымі перажываннямі, настроемі, пачуццямі, якія ім нібыта і не пісаліся, а выспеўваліся:

*Дзе месяц з зорна званіцы
Вартуе золата кляноў,
Хачу спяваць,
Хачу маліца
Над чаркай выпітых гадоў...*

Аднак такія спевы і маленні не лашчылі вуха бальшавіцкім ідэолагам, якія сілай вучылі іншай рэлігіі ды іншым багам прымушалі пакланяцца. Эстэтычна вытанчаныя вершы Тодара Кляшторнага, у якіх апіваліся адвечныя чалавечыя пачуцці, гучалі экзістэнцыйныя раздумы аб жыцці і смерці, выяўляліся традыцыйныя ў паэзіі матывы смутку ад усведамлення непазбежнай несуладнасці паміж светам ідэальным і дадзеным, паміж духоўным і рэальным, — такія вершы тагачаснай вульгарызтарскай крытыкай успрымаліся варожа: як уладніцкія, бездапаможныя, шкодныя.

Атмасфера таталітаршчыны нявежыла і спусташала. Як жыцць верніку паэзіі ў скрутным часе ашуканства і бяздуши? У лірыцы ўзмацняючыя ноты песімізму, суму, лёсавай безвыходнасці і прадвызначанасці, усё часцей вершаваныя радкі заканчваюць не колішнія сцвярджальныя клічнікі, а трывожныя пытальнікі:

*Я усухвалёваны чагосьці,
Чамусьці сэрца гэтак ные?
Ці па далёкай маладосці?
Ці над памылкамі сваімі?*

Трагічную безвыходнасць паэт спрабуе лекаваць «бахусавым

зеллем», становіцца адным з дзеяnsных сяброў багемнай суполкі ТАВІЗ — Таварыства аматараў вышэйшай ізакусіць. На пасяджэннях гэтага «таварыства» без старшыні і сакратара за куфлем піва ці келіхам віна збраліся тыя, хто не мог успрыніць вяршынства пралетарска-класавага мастацтва і хто не жадаў перахрышчвацца ў новую веру. Чаista чыталіся творы, якія пісаліся для сябе і не моглі прафіці ў друк. Такая беларуская багема была своеасаблівым выклікам тагачаснай сістэме, супрацівам масавасці-«калгаснасці» ў пісьменніцкім жыцці.

І ў гэтым «стваральнікам новага свету» бачылася крамола і не-пастушэнства. За ўдзел у ТАВІЗе Тодара Кляшторнага не прынялі ў Саюз савецкіх пісьменнікаў — ён лічыўся толькі кандыдатам у яго члены. Свой апошні верш з сімвалічнай назвай «Песня пра вясну» паэт змог апублікаць 27 сакавіка 1936 года. У пачуццях і паэзіі яшчэ жыла непакорная вясна, а ў жыцці надыходзіла восень нябыту. Восенню таго ж года Тодара Кляшторнага беспадстайна арыштавалі і пасля доўгіх месяцаў допытаў і катавання ў мінскай «амерыканцы» выраклі да вышэйшай меры пакарання. Паэта жонка з малодшай дачкой была выслана ў Акмолінскі карлагер, а старэйшыя дзяцей выхоўваў сталінскі дзіцячы дом. 30 кастрычніка 1937 года паэт «свабоднай і щаслівай» краіны расстралялі. Яго спакутаванае цела, верагодней за ўсё, знайшло свой вечны супакой ці ў мінскім парку Чалюскінцаў, ці ў Курапатах.

Помніка паэту — апрач ягоных кніг — пакуль што няма. Есць толькі надпіс на ім — радкі з верша самога Тодара Кляшторнага:

*... пад шляхамі ў сонечнае ранне,
Дзе шапаціць бярозавы абрус,
Аддаў душу за вечнае змаганне,
Распяў душу за маці-Беларусь...*

А. П.

РЫГОР БАРАДУЛІН АГОНЬ І ЦЕНЬ

Спаконна першыя

У змроку свой ценъ адшукае,
Любы яму лёгкі цяжкар.
Як трэба,
Сябе ашукае
Плястун бліскавіцы —
Пажар.

На свет
Мы прыходзім спрасоння,
Настрою будзіць нас шкада.
А рух не засне,
Бо ў далоні
Злавіца не дасца
Вада.

Спрыяюць жывому абшару,
Каб ён не зважаў на гады,
Гарачыя вочы пажару,
Халодная памяць вады...

Зямляцкі трывпціх

У дварах местачковых паснулі цені.
А сабакі да самай раніцы
Аблімкоўваюць апошнія паведамленні...

І халодны камень не стрымае слёз,
Слухаючы, як сабака ў цемначы
Жаліца на свой сабачы лёс...

Жне цішу маладзічковы серп.
Пра волю

Хоць словам якім перакінуцца
Сабакам на ланцугах няўсцерп...

Прывізімак

Зоркі зябка
Абменьваюцца летуценнямі.
Сосны мераюцца
Аднайменнымі ценямі.
Адвячорку цярплюва.
І задуменна...

Ніхто...

Уткнуцца ў бераг
Хочацца чаўну.
Дагнаць свой ценъ празрысты
Хвалі рупіць.
Хоць кожны ведае сабе цану,
Ды за яе
Ніхто яго не купіць...

Крутабег

Надрыўны кашаль у Перуноў.
Адпачынак —
Таксама праца.
Прачынаца —
Каб спаць наноў.
Спаць —
Каб зноў прачынаца...

Быццам лівер...

Народ, быццам лівер,
Якім
Начыняюць масавыя кілбасы
Вёсак і гарадоў.
Пражорлівы мор

На кілбасы гэтая ласы
З маладых
Да сівых гадоў.

Не зарасце...

Нябесаў ранішніх бясхмарнасць
Зацемрыць дзённая трывога.
Шлях ад кавярні да лякарні
Не зарасце травою...

Пытаецца...

Пытаецца ў рэха
Усмешка ўсур'ёз,
Хто выдумаў кола,
Дарога ці воз?..

Куды?

Праз гады,
Праз клады
Да бажніцы
Ці да вязніцы
Шлях карацейши
Куды?

Дзякую

Дзякую начы,
Што хоць на міг
Ад самога сябе
І ўсіх
Можна ў сон уцячы...

Карацее...

Штодня карацее дарога,
Дзе я сустрэў сябе маладога.
Хачу пярэчыць.
Але маўчу.
Перарабіць не магу нічога...

Над долам вяслёла ўзвіліся,
Ды ўтрымаліся доўга
Аднакрылыя матылькі жаўталісія...

Дзень хоча замаліць свае грахі.
А вечар
Не спяшаеца знарок.
І нападае ліст, як дажджик сухі.
І чутка, як цяжэ
Лёгкі змрок...

Хоць жаўталісце долу б'е паклоны,
У лета ад начы і дня ключы.
І сухарукі сад яичэ зялёны...

Здаецца, слухаю ўпершыню,
Як стракатлівия кавалькі
Куюць зялёную цішыню...

Восені хапае неспакою.
І пачыранела арабіна.
Што яна падумала такое?

Чым адмерыць,
Каб не памыліца,
Колькі кіламетраў бліскавіцы?

Там Айчына душы,
Дзе магчыма
Пасвіць ўсёлкы зоркі вачыма...

Ад адзіноты старэ сад.
Апошняя памірае хата.
У сядзібы забытай зялёны пагляд...

Бліжэю сэрцам да зямлі.
А думка,
Ўзяўши босы посах,
Вандруе ў сішаных нябесах,
Адно пытаючы —
Калі?..

Калі пастарацца,
Лъга адпачыць ад працы.
А як адпачыць ад сябе?

Трымаючы
Абнілія крылы ялін
Дусчастыя свечкі
Ўніз галавою.
І не запальваючы..
Каго ці чаго чакаючы?..

Настрою светла.
Ветла навакол.
Зажмурылася цішыня глухая.
Здаецца,
Млечны Шлях апаў на дол.
Шапочка, шамаціць
І датухае...

Хто?

Спачатку прачнуйся дзень.
Пасля ўжо
Вечар упёрся ў плот.
Спачатку ўзляицеў авадзень.
Пасля ўжо
Ляцець спрабаваў самалёт.
...А хто быў спачатку:
Агонь ці ценъ?..

Зоркі не паміраюць.
Яны згароюць,
Каб нам
Вяртацица было лягчэй
Да першаагню...

ПАСЛАННІ

Напярэдадні правядзення Першай агульнацыянальнай дыктоўкі 15 сакавіка адбылася незвычайная падзея: акрэдытаваны ў Беларусі кіраунік і супрацоўнік дыпламатычных місій еўрапейскіх краін сабраліся разам, каб у якасці падарунка ўдзельнікам мовалюбнага форума прачытаць вершы ў перакладзе на беларускую.

Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Украіны Iгар Ліхавы, Часова павераны ў справах Славакіі ў Беларусі Любамір Рэгак, прэс-сакратар амбасады Польшчы Моніка Садкоўска, дарацца Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Літвы Дарыус Віткаўтас агучылі вершы паэтаў сваіх краін аб мове. Часова павераны ў справах Вялікабрытаніі ў Беларусі Найджэл Гулд-Дэвіс прачытаў у перакладзе на ангельскую адзін з санетаў Янкі Купала.

Дыктоўку дыпламатам зачытвала выкладчык беларускай мовы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтва намеснік старшыні ТБМ Людміла Дзіцевіч. У якасці тэксту была выбраная прадмова Францішка Багушэвіча да ягонай кнігі «Дудка беларуская».

«Літаратурная Беларусь» у жаданні пашырыць паэтычны розгалас вырашыла апублікацію агучаная прадстаўнікамі іншых краін вершы.

АРВІДС СКАЛБЭ (1922–19??), ЛАТВІЯ

На Белай Русі
На беларускіх гонях сонна млее ціша,
Як зольнай мглы павеў;
А ў беларускіх хатах шэпт псальма кальши
Журботнай скрыпкі спеў.

ВІКТАР ГАМУЛІЦКІ (1848–1919), ПОЛЬШЧА

На Белай Русі

На беларускіх гонях сонна млее ціша,
Як зольнай мглы павеў;
А ў беларускіх хатах шэпт псальма кальши
Журботнай скрыпкі спеў.
Тут сонца цъмяна лье праменне,
На тварах таямніча цені
Ляэсаць, як дух у затаенні,
Што выжыць тут сумеў.

Беларуска-дзяўчына у гнеў не ўпадае —
Рэдка пачуеш смех.
Затое дух упарты і моцны мае —
Анёла нізкіх стрэх.
А характар яе — статэчны,
А нораў і гонар — сардичны,
А зарок у каханні — вечны,
Бо ламаць яго — грэх.

Беларусы-сяляне — філосафы долі;
Ацяжэлы ў іх крок;
Ціхія ў полі, хаце, карчме і ў касцёле,
Сонна-вялы ў іх зрок.
«Ты спіш, а доля пышным кветам!» —
Кажуць так тут зімой і летам —
І журботна-радасна гэтак
Плыве жыцця паток.

У беларусаў не любяць мяняць сумневы —
Бо і сам свет такі ё!
Яны з курганоў слухаюць небылі, спевы
І што кажа ім крыж...
Чуюць Бога ў віхураў хоры,
Бачаць Яго ў ішасці і ў горы,
У стрэснай громам прасторы
Шукаюць Бога звыш...

О беларускай мове! Твой спеўны гук будзіць
Рэха бытых гадоў —
Табой усещаны міралюбныя людзі,
Дзеци пушчаў, садоў.
У сугуччы славянскага слова,
Ты — як песенька жаўручкова,
Шчабятушка салодкая мова —
Мядовай ліпы цвет.

Беларуская песня! Як гэты край сівы —
Ты сумнаі песты чар;
З курганоў і маілаў твае ўсе матывы,
З енку сялян твой шарм...
Сёння цвіцеш ў забытым снені,
А як майстар спяе ў натхненні,

1963 г.

Пераклаў з летувіскай мовы Васіль Сёмуха.

Укрыі на турэмных мурах летувіскія слова,
Ірдзела, жарам ахвярным гарэла пад попелам
На жудасных ростанях Балтыі з Нёманам,—
Справедчы наш лёс атывае матычна мова.

Радасць у нас вышчабечвае птушкаю
сэра разлогі
І праходзвае ў вечныя нерушы духу дарогі,
Водарам чорнага хлеба і песняў баровых —
Песціць нам вусны пах роднае мовы.

1963 г.

Пераклаў з летувіскай мовы Васіль Сёмуха.

Дарацца Амбасадара Літвы Дарыус Віткаўтас і прэс-сакратар Амбасады Польшчы Моніка Садкоўска.

Кіраунік Аддзялення Амбасады Каралеўства Швецыя Стэфан Эрыксан і пээт Але́сь Ліпай.

Свет застыне ў нямым здзіўленні —
Запяе ў ім душа.

О народ беларускі! Аціхнуць навалы,
Зашумяць зноў лясы;
І загу чаць у адзінным супадным хоры
Ўсіх славян галасы.
А ў ім — твой званочак вясновы,
Як золак птушынае мовы;
Мілакальны і адмысловы —
Спелы колас красы.

[1908 г.]

Пераклаў з польскай мовы Васіль Сёмуха.

ДЗМІТРО ПАЎЛЫЧКА, УКРАЇНА

Ты зрокся мовы роднае

Ты зрокся мовы роднае. Табе
Зямля радзіць адразу перастане,
Зялёна галінка на вярбе
Ад дотыку тваіго завяне!

Ты зрокся мовы роднае. Зарос
Твой шлях і загубіўся ў пустазеллі...
Не маеш ты на пахаванні слёз,
Не маеш песні на вяселлі!

Ты зрокся мовы роднае. Пішком
Ушиеца ў душу тваю завея.
Здранцве сябра ад тваіх пяшчот
І маці роднае ссіве.

Ты зрокся мовы роднае. Няўлад
Вякі брысці ты будзеш у зняменні.
І сэцы, і зоркі спаліць твой пагляд,
Аберне ў мёртвае каменне.

Ты зрокся мовы роднае. Няўжко
Цябе не страшыць ганьба аж да скону?!!
Янич й жураба паваліца крыжом —
Яе не панясеши нікому!

Ты зрокся мовы роднае. Няма
Ў цябе цяпер ні роду, ні народу.
Чужынца дзяякі не чакай дарма —
Пагарда будзе платаю да зводу!

Ты зрокся мовы роднае...

1955 г.

Пераклаў з украінскай Валерый Стралко.

ПАВАЛ ОРСАГ, СЛАВАКІЯ

Гvezdaslaú: Колцы гадоў III

Свет коліс кпіў і здзекваўся з мяне:
Ці ж гонар духу і сэрца зладным словам,
Высокай прыгажосцю ахіне
Твая захлеўная жабрачка мова?
Адкінь сваё струхлелае радно,
Нягожы ўбор яно святой даброці, —
Ты маеш крылы, так, — але даўно
Яны абліслі ў ніклым духу і плоці.
Я не адказваў на падступны здзек
Ні словам — чым аспрэчыши злуу змусту?

А крыўду гідкую зазнаў навек... —
Бо памагла мене мама чыстым густам,
Я слухаў слоў яе замес густы —
Як так?.. Каб помыслам высокім наскім
Было зацесна ў строях песты, чты,
І міладайней маминае ласкі?..
І азарэнне! — З матчыных вачэй
Жыццю майму запрамяніла зорка
Блакітным бліскам, шчодраю цячэ
Красой, пячотай маміна гаворка
У схоў душы, у мой зялёны май —
Яе расой абмытаму не брыдка.
Аж нават сэрца просіца у рай,
Душу славацкай так грэе сітка.
Не ўцямлю, злоснічкі мае, ці ж бо
Які ў хлусні вам зыск быў, а ці клопат?
Ага ж! — я вашай подласі кляймо
Кладу на лоб вам за гнусотны болбат.
Хацелі, можа, каб расток засох,
Хацелі надкусіць, карнічык згрэзі?
Ён вырас дрэвам, хісткасць пераўзмог, —
І радасна шуміць шалёсткім лісцем.
О, ў мове мамы столькі ж бо цяпла,
Красы, любові, мілаты святое, —
Яна ў жыцці крыніцай мне была,
Я піў з яе, бы з чашы залатое,
Яна басцэнны мой святочны строй...
Жагна ўсіх, каму я ў нораў зладзі,
Душой і сэрцам згодзен хто са мной,
І будзе пракляты той, хто мове здрадзі...
О, каб я мог з яе ў сябе ўбараць
Смак слодчыкі ды пераліць у слова,
Знайсці ў ёй перлы, вообразам надаць
Належную акрасу адмыслова!
Слабы з мяне фарсун, я — проста з моста! —
У перлах і лагодках цямлю блага,
Яна ж пльве ў народзе глебаўросла,
Над Татрамі святым лунае сцягам.

1896 г.

Пераклаў са славацкай Васіль Сёмуха.

АЛЕСЬ ЛІПАЙ,

сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў,
кіраунік інфармагенцства БелАПАН.

Верш у якасці падарунка ўдзельнікам
Першай агульнацыянальнай дыктоўкі

Я ўкрыжаваны лёсам на крыжы,
які завуць у свеце Беларусю.
Мой Бог, дапамажы! Дапамажы —
бо я не паміраю, а баюся.

Мне страшны не нябіт, не тагасвет, —
мне боязна за ўсіх на гэтым свеце:
што Юда хоча больш яшчэ манет
і Пётр не спыніца на адрачэнні трэцім.

Мне страшна, што разбэшчаны натоўп
прысудзіць смерць Марыі Магдаліне.
Што распачніцу зноў Вавілонскі стоўп —
і мова беларуская загіне..

Баюся, што ў майм хітоне страж
даваць сасмяглым толькі воцат будзе...
Але найбольшы чалавечы страх —
за Беларусь.
І я малю аб цуде:
— Хай мне гарэць у пекле на агні,
адно каб крыж нікто ў касцёр не кінуў!
Элі! Элі! Лама савахфані!
Забі мой страх!
І выратуй краіну!

Уладзімер НЯКЛЯЕЎ

АПАВЯДАННІ

БОМБА

Ён знайшоў яе ў той год, як пайшоў у школу. Плёхаваў ў копанцы, балюча наступіў на нешта, падумаў, што камень, а паднырнуў — бомба. Такая, як яйка з абодвумя тупымі канцамі, але рубчастая, цяжкая, чорная-чорная. З аднаго канца нібыта пёрка прылепленае, сарві яго — і кідай бомбу, куды хочаш, усё ўшчэнт разнясе.

— Што ты будзеш рабіць з ёй? — спалохана спытала Рыма, якой Марык паказаў бомбу ў іхній скованцы, абваленым бліндажы за вёскай. Адсюль пачыналіся арэшнікавыя пагоркі, за імі зубчастым, зламаным небасхілом сінеў лес, а што было за лесам — ні Марык, ні Рыма не ведалі. Казалі, што горад.

— Узарву, — сказаў Марык зацята, як пра штосьці канчаткова вырашанае. — Пачнецца зіма, стануць паліцы ў школе, кіну ў грубку — і ўсё ўшчэнт.

Яму не глянулася школа з першага дня, а з дня другога ён ужо ненавідзеў яе, заганяў сябе ў клас сілком, б'ючы кірзовым, пашытым з вынашаных ботаў ранцам самому себе пад калені. Яго трэслы ад настаўніцы Зінаіды Раманаўны, рыжай, з жоўтымі зубамі, якая тыкала пальцам у буквар і працяжна, як плачуць, даводзіла: «Гэта літара А, з яе пачынаецца слова аловак, а дзе яшчэ ў гэтым слове літара А... вось яшчэ літара а, толькі не вялікая, а маленікай, літары бываюць вялікія і маленікі, як і людзі, ты зразумеў, Марык... вось тваё імя напішам на дошы, дзе ў ім літара а... хіба німа ў ім літары а?.. німа, дык закрэслі, тады ты Марык нейкі, а не Марык... і ў цябে ловак нейкі, а не аловак, калі адкінуць а, першую літару, бачыши, як многа кожная літара значыць...»

«Карова ты рыжая, — глядзеў на Зінаіду Раманаўну Марык, — пачакай, няхай толькі грубку запаліць».

Зінаіда Раманаўна нібыта ўгадавала ягоныя думкі і казала: «Ідзі ў кут. І не рухайся ў куце, стой так, як цябэ ў кут паставілі».

Можа, Зінаіда Раманаўна была і не з найгоршых цётак, простицька-настаўніца, толькі яна мела ўладу над Марыкам такую, якая рабіла яго роўным і адноўкавым з Рымай і ўсімі днаццю чатырмі першакласнікамі, у гурце якіх Марык дзяліўся як адзін на днаццю чатары, і гэтаксама дзяліўся ягонае імя, і нават маленікай літара а ў ягоным імені таксама дзяліўся на днаццю чатыры. З гэтага гурту, што называўся класам, нельга было вылучыцца інакш, як падымаючы руку ў адказ на пытанні Зінаіды Раманаўны, якія яшчэ глядзела па радах, узважвалі, вылучыцца цябэ, ці не, і амаль ніколі не вылучычала, не давала такой мажлівасці, калі бачыла, што якраз зараз ты ведаеш нешта, каб вылучыцца. Затое ніводнага разу не прапускаўся выпадак, калі можна было прынізіць цябэ, бездапаможнага ў наведанні таго, пра што яна пыталася, нямога, як рыбіна.

«Наступным разам бацьку прывядзеш, пара ўжо з ім пагаварыць пра цябя, пары». Хоць з бацькам штодня на вуліцы бачылася — і нічога яму не казала.

На зіму запалілі ў школе, але бомбу ў грубку Марык не падкінуў.

Пасля інстытута ён ажаніўся з Рымай, хоць яна раздражняла яго, балбатлівая, заўсёды здзіўленая і з таго, што дождж ідзе, і з таго, што снег. У жыщчэвай мітусні не было на яе ніякага спыну, тут яна прыхоплівала ўсё, што магла прыхапіць, каб мець асалоду пра ўсё сказаць маё: мая хата, мой дыван, мой Марык. Гэтае мой Марык да яго нават нечым накшталт мянушкі прыляпілася, як тое пёрка да бомбы. Сяброўкі Рыміны, калі па телефоне званілі, пыталаісі: «Алё, гэта хто, Моймарык?»

Аднойчы ён адчуў, што жыць так болей не можа, паехаў у вёску і прывёў адтуль свою бомбу. Рубчастую, чорную-чорную... Доўга насыў яе з кута ў кут па кватэры — схаваць не было куды. Тут пазваніла ў дверы, вярнуўшыся са школы, дачка Зіна, і Марык таропка заштурхав бомбу пад шафу, запіхнуў яе венікам да самай сцяны.

Рыма пасля інстытута выкладала ў пачатковых класах, дачка пачала вучыцца ў яе. «Зайшоў бы, паглядзеў, як вучыцца, усё ж бацька», — адразу ж пачала тузаць Рыма, і Марык зайшоў, паглядзеў. Рыма вісела над дачкой, тыкала ў буквар пальцам і працяжна, як плачуць, даводзіла: «Гэта літара А, з яе пачынаецца слова аловак, а дзе яшчэ ў гэтым слове літара

A... вось яшчэ літара а, толькі не вялікая, а маленікай, літары бываюць вялікія і маленікі, як і людзі, ты зразумеў, Зіна... вось тваё імя напішам на дошы, дзе ў ім літара а?..»

Быў пачатак восені, было сонечна, празрыста-прасторна — і ў той дзень Марык не пайшоў дачаты, піў, з кім папала, у прывакзальным буфеце, бо школа была побач з вакзалам, і застаўся на вакзале начаваць. Уночы яго забралі ў вышвярэнік. Наараніцы пазванілі Рыме, каб прыйшла, заплаціла штраф, а то ў мужыкі, калі ён мужык, не засталося ні капейчыні, усё пратіў. Рыма ў вышвярэнік не пабегла: «Рабіце з ім, што хочаце, з кім піў, хай тыя за яго і плаціць». Ёй нібыта ў асалоду было, што ён напіўся і патрапіў у вышвярэнік, зраўняўся з усімі мужыкімі — і ўсе цяпер такое ж гора, як і ва ўсіх астатніх баб.

Дачка, ледзь паспейшы скончыць школу, выскочыла замуж за вайскоўца, якому заўсёды было дзе служыць, але ніколі не было дзе жыць. Праз тое ўнук Уладзік гадаваўся ў дзеда з бабай, Марык да яго прывык і, калі зяця паславілі ў Афганістан, быў нават узрадваўся. Ну, можа, не тое, каб узрадваўся, але пра нешта такое ж гора, як і ва ўсіх астатніх баб.

Калі зяця забілі, дачка павесілася.

Некі унук гуляўся з тэнісным мячыкам, той закаціўся пад шафу. Уладзік стаў даставаць яго ракеткай, раптам нешта загрукаўся бомба, уся ў сівым павуціні.

— Дзеда, што гэта? — пакігніўся да бомбы Уладзік, але Марык перахапіў ягоную руку.

— Не чапай, бомба, выбухні!.. Ідзі на вуліцы пабегай, Уладзік.

Марык асцярожна абраў з бомбы павуцінне — і яму ўспаміналася ўсё ягонае жыццё: школа, жоўтазубая настаўніца Зінаіда Раманаўна, інстытут, вяселле з Рымай, п'янка на вакзале, вяселле Зіны, народзіны Ўладзіка... «Някепскае ўрэшце жыццё, не з найгоршых, — думаў Марык, ківаючы сам сабе галавой, — дачку толькі шкада, магла б жыць, дурніца...»

Раптам Марык злавіў сябе на тым, што не можа ўспомніць твар дачкі, стаў падыматца, каб перагартаць фотакарткі ў альбоме і, не ведаючы, куды падзеца бомбу, зноў закаціў яе пад шафу, якую прывезлі некалі ў пасаг бацькі Рымы. Шафа была дубовая, вялізная, непад'ёмная — і яе не рухалі: яна стаяла і стаяла ў куце так, як яе ў кут паставілі.

1999, Варшава.

ТЭРАРЫСТ

Ганна Сямёнаўна сказала:

— Вы, Сырко, па-мойму, дурань.

Тое, што яна не заявіла гэта катэгарычна, а пракінула: «Вы, Сырко, па-мойму, дурань», — сітуацыю мала ратавала, бо Ганна Сямёнаўна была дырэктаркай тэхнікума і сказала тое, што сказала, не дзесьці ў завуоллі, а на педсаваце ў сваім кабінеле пры ўсіх колегах. Такога ёй, хай нават жанчыне, дараўваць нельга было, і Сырко стаў думаць пра помсту. Ён так неадчэпна дзень за днём пра помсту думаў, што Ганна Сямёнаўна нават спытала праз тыдзень: «Пра што гэта вы думаецце, Анатоль Максімавіч?» — як нешта западозрыла.

Анатоль Максімавіч Сырко выкладаў у будаўнічым тэхнікуме алгебру з геаметрыяй — і ўжо толькі таму не мог быць дурнем. І калі на заліку ён паставіў незалік наўчэнцы Дзіяне Архігчык, якая пакігнілася, нявыспаная, і празяхнула: «Рванула б я бомбай гэты засраны тэхнікум разам з вашай гаўнянай алгебрай і зацсанай геаметрыяй», — Анатоль Максімавіч датумкаў, што яму рабіць.

Ён змайстраваў бомбу. Не сапраўдную, канешне, а муляж.

Праз дзень Анатоль Максімавіч наўмысна спазніўся на лекцыю. Ніякіх спазненняў Ганна Сямёнаўна ніколі і нікому не спускала, а тым больш яму:

— Заўтра а восьмай раніцы прашу вас да мяне ў кабінет!

Яна любіла ранішнія экзекуцыі.

Ключ ад кабінета дырэктаркі, як і ўсё астатнія ключы, бо Ганна Сямёнаўна старалася паказаць, што ва ўсім яна з усімі роўная, вісей у шафцы вахцёра. Вечарам вахцёр глядзеў, дрэмлючы, тэлевізар, і ўзяць на пару хвілін дырэктарскі ключ, павесіўшы на гэты час на ягонае месца свой, было не складана... Муляж бомбы Анатоль Максімавіч паклаў пасярод кабінета на відным месцы.

Наараніцы а палове восьмай, каб бронь божа Ганна Сямёнаўну не прапусціць, Анатоль Максімавіч чакаў яе каля ўваходу ў тэхнікум.

Яны ўвайшлі ў кабінет разам: Ганна Сямёнаўна першая, Анатоль Максімавіч за ёй...

— Што гэта?.. — недаўменна здзіўлілася Ганна Сямёнаўна.

— Бомба! — паваліў яе на падлогу Анатоль Максімавіч і даволі

моцна зверху прыдушыў. — Я ўвойску сапёрам служыў... Ляжыце ціха, не варушыцесь...

Калі ён прыдушыў яе, дык здзіўіўся, якая яна падатлівая... Уся падатлівая, а строіць з сябе эсэсаўку.

— Усё, — сказаў ён, хвілін памяшты Ганну Сямёнаўну і яшчэ трохі пачакаўшы, каб яна паляжалася пад ім і пабаялася.

— Можаце ўставаць, не гахнене... Ганна Сямёнаўна ўсталі.

— I што цяпер?..

— Нічога. Мы ў час паспелі, пяць хвілін заставалася.

Ганна Сямёнаўна вочы закаціла.

— Божа!.. Гэта ж скандал які... I што б гэта магло значыць?.. I для чаго?..

Яна не пра жыццё, якога толькі што пазбавіцца магла, яна пра работу думала.

— Ні для чаго. Звычайны тэрасарызм.

— Міліцыя, газеты, шум... — думала і думала пра работу Ганна Сямёнаўна, пра тое бедавала, што ў гэты сраны тэхнікум, у якім вучыцца Дзіяна Архігчык, які яшчэ і падарваць збіраўшца, больш паступаць ніхто не захоча, і Анатоль Максімавіч сказаў:

— Можна без скандалу...

Анатоль Максімавіч выгляд зрабіў: маўляў, крыўдзіце, недацэнъваете...

— Я сапёр. Вынесу і знішчу. Ніхто не дазвацца, калі вы хоцяце, каб ціха было.

— А дзе вы яе знішчыце? Паўсюль горад...

— У Лошыцкім парку, — сказаў, каб сказаць, Анатоль Максімавіч, які на работу ў тэхнікум з Лошыцы ездзіў. — Там каля Свіслачы, за садамі, амаль пустчы.

Так між імі ўзнікла таямніца. Ганна Сямёнаўна насліла яе ў сабе з удзялніцтвом, ніяк болей Анатоль Максімавіча не абзываючы. Што ж да Анатоля Максімавіча, дык ён насліў таямніцу з пачуццём спраўдзянай помсты, пры кожнай сустрэчы з Ганнай Сямёнаўнай з асалодай самому себе прамаўляючы:

«Вы, Ганна Сямёнаўна, па-мойму, дурніца. Ды што там па-мойму — па ўсім вы баба дурная. Хоць розум бабе і ні для чаго, калі на цела яна падатлівая».

Месяцы праз тры, калі настала лета і ніхто ў тэхнікуме не вучыўся, у Лошыцкім парку загінула Дзіяна Архігчык. Вечарам з ліпеня, калі ў неба ўзляталі святочныя салюты... Хадзілі чуткі, што яе згвалцілі да смерці, а пасля, пад залпы салюту, бомбу пад ёй падарвалі, каб сляды гвалту замесці, п'яныя аман

ПАД ГЭТЬМ ЗНАКАМ

Беларускія пісьменнікі ў XIX стагоддзі ажывілі светач нацыянальнага Адраджэння, а на пачатку XX-га аднымі з першых пад бел-чырвона-белымі сцягамі пачалі адбудоўваць дзяржаўную незалежнасць. Яны не толькі сяглі да ўзвышыша творчасці, але і штодня працаўлі асветнікамі, пропагандыстамі, выдаўцамі, палітыкамі, дыпламатамі, мусілі ахвяроўваць на тое свае сілы, час, грошы, а часта — і свабоду.

Яны першымі распачалі выхаванне беларускай моладзі ў нацыянальным, а не чужынскім духу: Карусь Каганец, Алаіза Пашкевіч (Цётка), Вацлаў Іваноўскі, Якуб Колас, Браніслаў Тарашкевіч, Язэп Лёсік...

Яны першымі на ўесь свет выказалі ідэю стварэння сваёй дзяржавы ды абвесцілі яе незалежнасць: браты Іван і Антон Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, Пётра Крэчэўскі, Але́сь Гарун...

Яны былі першымі кіраўнікамі і міністрамі першай беларускай дзяржавы — Беларускай Народнай Рэспублікі: Вацлаў Ластоўскі, Пётра Крэчэўскі, Антон Луцкевіч, Але́сь Гарун, Вацлаў Іваноўскі, Язэп Лёсік, Кастусь Езавітаў...

Урэшце, яны — беларускія пісьменнікі — стварылі ўзнёслы і велічны вянок сваіх прысвячэнняў нацыянальным сівалам і вольнасці Беларусі.

«Літаратурная Беларусь» з нагоды юбілею БНР друкуе ніжэй невялікую частку хрестаматыйных гімнаў беларускай свабоды.

МАКСІМ БАГДАНОВІЧ

ПАГОНЯ

Толькі ў сэрцы трывожным пачую
За краіну раздзімую жах,
Ўспомню Вострую Браму святую
І ваякаў на грозных канях.

Ў белай пene праносяца коні,—
Реуцица, мкнуща і цяжка хрыпяць...
Старадаўнія Літоўскай Пагоні
Не разбіць, не спыніць, не стрымаць.

У бязмерную даль вы ляціце,
А за вами, прад вами — гады.
Вы за кім у пагоню спяшаце?
Дзе шляхі ваши ўдуць і куды?

Мо яны, Беларусь, панясліся
За тваімі дзяцьмі уздагон,
Што забылі цябе, адракліся,
Прадалі і аддалі ў палон?

Бійце ў сэрцы іх — бійце мячамі,
Не давайце чужынцамі быць!
Хай пачуюць, як сэрца начамі
Аб раздзімай старонцы баліць...

Маці родная, Маці-Краіна!
Не усцішыца гэтакі бол...
Ты прабач, Ты прымі свайго сына,
За Цябе яму ўмерці дазволі!..

Ўсё лятуць і лятуць тыя коні,
Срэбнай зброяй далёка грымяць...
Старадаўнія Літоўскай Пагоні
Не разбіць, не спыніць, не стрымаць.

ЯНКА КУПАЛА

...Мы жадаем ад душы, каб як найхутчэй сыны беларускія самі сталі пад сваім беларускім сцягам бараніць вольную і незалежную Беларусь.

...У Менску закіпела праца. Арганізаўся Беларускі нацыянальны камітэт, пачала выходзіць штодзённая беларуская газета, а 12 лістапада была адкрыта сесія Рады БНР. Здавалася, што ўсё пойдзе добра. Але выйшла не тое...

...Толькі поўная дзяржаўная незалежнасць можа даць і праўдзівую свабоду, і багатае існаванне, і добрую славу нашаму народу.

На беларускай зямлі было і цяпер ёсьць шмат фальшывых прарокаў, шмат рэнегацкіх душ, што за лыжку поліўкі з чужой місіі запрадаюць сябе і свой народ у работу чужынцам, але гэтага няма чаго баяцца... Будзем верыць, што і ў нас, беларусаў, прыйдуть новыя людзі, новыя прарокі і будуць па-божаму над фальшывымі прарокамі і прадажнымі душамі суды судзіць... З квяцістымі сонечнымі думкамі, з нязломнай верай у лепшую долю і волю пойдзэм наперад і наперад пад святым сцягам вольнай Беларусі.

Змагайся і стань вольным, Беларускі народ!

1919–1920 гг.

ЯЗЭП ЛЁСІК

Літоўская Пагоня — гэта беларускі дзяржаўны герб. Яго ўжывалі ўсе даўнейшыя беларускія ваяводствы. А які герб мела Жмудская зямля, — ну, хоць цяперашняя Ковенішчына, безумоўна літоўская (жмудская) зямля, — то няхай цяперашнія літоўцы спытаюцца ў гісторыі. Яна ім скажа, што герб Ковенішчыны меў чорнага, на дыбачках стоячага, мядзведзя.

1921 г.

ВАЦЛАЎ ЛАСТОЎСКІ

Напачатку была свабода, і свабода была ў руках народа, і народ быў свабодным. Свабода была напачатку ў руках народа. Праз народ ўсё сталася, і без яго нічога не сталася. Народ быў незалежны, а свабода і незалежнасць былі радасцю людзей. І памяць аб страчанай свабодзе свеціць у панявленні нашым, і няволя не пагасіла ў нас жадання свабоды...

У імя беларускага народа, за яго славу, шчасце і свабоду. Станься.

Ойча наш, катары ёсьць у небе, вярні нам волю і валадарства на зямлі нашай, даўно і цяжка паярэмленай. Хай не адымаюць чужынцы хлеб штодзённы ад вуснаў нашых дзяцей. Адпусці грахі нашым продкам, катарыя не ўмелі абараніць сваёй і свайго патомства свабоды.

1918 г.

Не ўводзь нас у спакусу падлегласці тым, што паярэмлі нас, але збаў нас ад чужацкай апекі.

Святая зямелька, Маці наша! Табе ў ахвяру складаем мы ўсе сілы свае цяпер і ў момант смерці нашай.

Веру ў Бацькаўшчыну нашу Беларусь і ў Народ наш, сына яе адзінага, катары на свет прыйшоў свабодным...

Святая свабода, выражаная дзяржаўнай самаістасцю, ты наша пацяшыцелька і надзея, адзінай мята і праўда наша, прыйдзі, усяліся ў нас і ачысці нас ад усякага рабства і збаў нас ад няволі.

1926

УЛАДЗІМЕР ЖЫЛКА

Пад штандар бел-чырвона-белы
Гартуйся, раць, адважна, смела
Адважных, храбрых ваякоў!
І ўспомняцца старых ваякоў
Паходы мужнага у славе,
Часы Альгерда, Ізяслава,
Грунвальдскі з немцам бой!
І боек даўні цяг з Москвой!

Пад знак Літоўскага Пагоні —
Абараняць краіны гоні,
Народ забраны вызываляць,
Ісці к святылу, святым палац —
Спячайтесь той, хто к волі рвеца,
Ў кім беларуса сэрца б'еца!
Збірайтесь — ўсе, як бы адзін,
Арлы радзімых пушч, нізін!

Не плач, не плач па сыне, маці, —
Сягоння сорам быць у хаце,
Бо ўзнят за волю грозны меч,
Бо хутка будзе злая сеч,
Няхай і ён, юнак адважны,
Ідзе туды, дзе б'еца кожны
За волю новую без слёз,
За лепшиы Бацькаўшчыны лёс.

Пад штандар коханы здатны, гохы,
Досіц нас наезнікам варожым
Трымаць ў прыгоне, беднаце,
Смияцца нашай цемнаце,
Багаце краю нішчыць, пляжыць —
Чужынцу годзе намі княжыць
І карыстацца з наших плеч!..
Мы к волі йдзэм — з дарогі преч!..

МІХАСЬ МАШАРА

ВАЛАЧОБНАЕ

Фрагменты

13
Чую — рэзуч пад брамай коні,
Будзіць рог заснулы бор.
Гэй, браточкі, то ж Пагоня
Зноў імкніца у прастор.

Шчасліў, хто бачыць
Пагоні след.
Удачай значыць
Яе імтэт.
Яе дарога —
Палёў прастор.
Хоць межаў многа,
Лагчын і гор.
За ёй жа ціха,
Пад звон падкоў,
Цікуе ліха
І цымла крукоў.
Ды нікніць страхі,
Туга і сум
Пад творчым знакам
Пляувых дум.
Праз гаубец стромкі
Сялянскіх стрэх
Нясеца гонкі,
Сталёвы бег.

О, Божа мілы,
К Табе урай
Пагонь на скрылах
Вязе наш край.

1929, астрог Лукішкі

ЛАРЫСА ГЕНЮШ

НАШ СЦЯГ

Не слава Краю, ўздым магутны,
нат не шумелі мне сцягі...
Заместа іх звінелі путы
і ѿмнай ноччу ланцугі.

1926

Заместа водгуля Пагоні
янич сягоння, як крумкач,
у набалельм сэрцы звоне
жансчыны беларускай плач.

Дзяявочы твар, бляды ад жалю,
дзяцей спалоханы пагляд
ікроў братоў, што бунтавалі, —
я толькі гэткі знаю сцяг!..

За жар душы, што набалела,
за сэрца зораны агонь
я, Божа, чуць хоць раз хацела б
шум сцягу вольнага свайго.

Калі Крывіцкая Зямліца
мне сэрца гордае саје,
а польны вечер расшуміца,
на развітанне запяе, —

няхай разгорне свае крылі,
як стораўж вечнага жыцця,
хай зашуміць хоць на магіле
мне бел-чырвона-белы сцяг.

1942

АЛЕСЬ САЛАВЕЙ

КОНАДЗЕНЬ

In hoc signo vinces!*

Над зямлёю збираюца хмары —
грымна ѹмкні навальніца.
Праз кілімы палёў, праз амшары
хуткі коннік імчыца.

Высь раскоістым громам гуркоча
над прасторам жытнёвым.
Паланеюць адвагаю вочы
пад шаломам стаўлем.

Разам з воем, у панцыр закутым, —
моц і сіла ліхая.
На ягоным ічыце вастракутым
крыж Ярылаў мігае.

Серабрыстая зброя, астрогі
свілавіцамі ззяюць.
Меч у воя — і востры, і строгі.
Хмары ўзад адпаўзаюць.

Реіса, коннік, наперад ірвіся!
Над бацькоўскім парогам
твая слава ўздымаецца ў высі
з крыжам, дадзеным Богам.

І з абеіслым крылом пад знямогай
рыне ўніз навальніца.
Праз кілімы палёў з перамогай
хуткі коннік імчыца.

1947

* Пад гэтым знакам пераможаш (з лац.).

Наталя АРСЕННЕВА

ЗНЯВАЖАНЫМ СЦЯГОМ

Калі у туманы нязведеных прастораў
Магутнай Армада слала караблі, --
раскінуўши крылі над імі і над морам,
на славу ѹродныя сцягі плылі.

ПЕРАМОЖАШ

І кажны карабель нёс горда і пышліва
свой сцяг на машце найвышэйшай
праз вяты.

Радзімай быў ён ім, у сінім морскім
шкліве
загубленым здабыўцам,
юнгам ці старым.

І нас нявеяты лёс
ад Бацькаўшчыны мілай
размёу па свеце сяння, як лісцё.
Тут, на чужацкіх кручах і нахілах,
нам бел-чырвона-белы сцяг — усё.

Хай не на гордай машце ён, і не ў блакіце,
і не па славу тут із намі — ён
для ўсіх нас — Бацькаўшчына,
Нёман, апавіты
пяслівай песняю... аб родных сёлах сон...

Усё, што ў нас было, што ёсьць, усё, што будзе
у бел-чырвона-белое ўваткана палатно.
І вось яно стаптанае у пыле й брудзе,
з узвышишай ворагам нізынена на дно...

Ды ці патрапіць хто арлом
падрэзаць крылы,
прымусіць поўзаць тых,
што створаны лунаць?

Шугайце ж гэн, у сінь, сцягі Радзімы мілай,
дарма, што топчуць вас, на славу
вам
і нам!

1948, Міхельсдорф

РЫГОР КРУШЫНА

КАНТАТА САМОТНЫХ

Фрагмент

Твой вобраз мілы, твой партрэт,
Як рыцар казкі амулет,
Па свеце ў сэрыи пранясу.
Ён часта гоіць мае раны,
Тваёй красой, мой Край забраны
Свою выказвае красу...
Яшчэ няпэўная пара
Жывіца праўдаю пяра.

І думкі — смутнаю гурбой:
Народ цярпіць і марна гіне.
Мне горка, што ў маёй Краіне
Крукі кружляюць над табой,

Што ты, каханая мая,
Цярпіш пакуту удвая.
Пасаг і гонар задарма
Бяруць чужынцы пад прымусам.
Стол не пакрыты тым абрусам,
Які саткала ты сама.

На ім укладзены узор
На любату і на спазор.
Па ўскрай — россып васількоў,
А па кутах тканіны — коні
І воі ў велічы Пагоні
Паміж развеяных сцягоў.

1951

УЛАДЗІМІР ДУДЗІЦКІ НА ГАНЬБІШЧЫ СЛАВЫ

Прыляж да зямлі і паслухай, як кліча
апошняя змрочная часу гадзіна...
Ля Сожу, Дняпра, каля Свіслачы, Піцічы
калоіцца грудзі падбітай Радзімы;

і стогне, як гораў цяжкія абвалы,
як бура, як роскат магутны улевы,
ад гора, ад крыўды на ганьбішчы славы
гарачае цела, налітае гневам.

Рубіцуе, бы вогненны выліў вулкану,
знішчэнне свой поступ на твары стагоддзя.
Хто ж выйдзе, каб боль наш у вечнасці кануў,
і скажа апошняе: «Досьць жа! Годзе!»?

Крывёю жаўнеры Крывіцкай Пагоні
шляхі паласкалі на бітнішчах пушчаў,
каб жоўтуя орды на руністых гонях
не смелі спакою нашчадкаў разлуічыць,

кранацца азёрнага звонкага плоду,
пясчынкі адзінай, пылінкі ад спору,
каб рэчак блакітных жывільнія воды
ім сталіся пострахам скрутнага мору,
каб вобразы волатаў — продкаў — паўсталі

з байніцаў Нямігі, з Высокага Места,
каб голас мячоў з беларускае сталі
азваўся на покліч нярадасных вестак.

Пачуў я, як моцна, упартка нас кліча
апошняя змрочная часу гадзіна...
Ля Сожу, Дняпра, каля Свіслачы, Піцічы
калоіцца грудзі падбітай Радзімы.

1952, Венесуэла

МіХАСЬ КАВЫЛЬ ТРЫВОЖНАЕ

Кожны крок са спадзевам трыножым,
Слоў вызвольных спісалі тамы;
І ў святынях укленчаем: «Божа,
Збаў наш Край ад чырвонай чумы!»

Маўкліня ў небясі... З светлай марай
Сакавікі славім, Слуцкі чын...
А нячысцікі валарадараць
Каля Нёмана, ля Случы.

Не злічыць дасягненняў прыблудаў:
Лік нявиных ахвар не злічыць.
Круцяць, чмуцяць агнём асінбудаў,
Асяляпляюць мазгі іллічы.

Атрафіркі там ёсьць і такія:
«І Ушачы мае — Москва...»
Пацярухаю, Лось Еўдакія,
Натаптана твая галава!

Разгуляліся ведзьмы і бесы,
Янычары ў тон тнуць кагадзе...
Дзе вы, дзе вы, нашы Валенсы —
Чалавечая годнасць дзе?

Кукабаку даў Бог... небараку
На гулагскім калечаку крыжы...
Можа, Пушчы Язэпа сабаку
Папрасіць вартаваць рубяжы?

Кожны крок са спадзевам трыножым,
Слоў вызвольных спісалі тамы;
І ў святынях укленчаем: «Божа,
Збаў наш Край ад чырвонай чумы!»

1980

Васіль БЫКАЎ

У слотны ѹ шэры дзянёк на зачыне вясны
беларусы зьдзесьнілі цуд. Не, яны не
панішчылі ворагаў, які вызвалілі краіны,
не дамагліся славы, але яны запалілі
кволую сьвечку надзеі...

Дык няхай яна гарыць, нашая кволая
спадзянаванка, якую мы песьцім і тулім,
ашчаджаем і беражэм, як найлепшыя зъ
беларусаў яе бераглі да нас з думкай: а
раптам яна ўспыхне сонечным зъяннем,
калі надарыцца спрыяльны для
таго час. Бо калі я будзе таго, хай сабе
слабога агенчыку, які ўспыхне нічога. И
для нас настане вечная ноч. Але мы ня
хочам вечнай ночы, мы — божае стварэньне,
людзі, і мы маем права на боскую
долю. Памажы нам Гасподз! И — жыве
Беларусь!..

2003 г.

ЗЫНІЧ (Алег БЕМБЕЛЬ)

Раскрыжаванне кат завершыў,
аблашчыў кужалькроў жыцця...
...так, плашчаніца — гэта першы
мой бел-чырвона-белы сцяг!..

Васіль ЖУКОВІЧ

ДЗЕНЬ ВОЛІ

У беларусаў ёсьць Дзень волі,
Свабоды свята, свята духу.
Хадзем, браты, да лепшай долі,
Перамагайма нашу скруху.

Чыгось не бралі мы ніколі,
Ды і сабе не зычым стратаў.
У беларусаў ёсьць Дзень волі,—
Найдаражэйшае нам свята.

Чакае весніе прыволле,
Уласны шлях і свой парадак.
У беларусаў ёсьць Дзень волі —
Дзяржавы новае пачатак.

ЭДУАРД АКУЛІН

БАЛАДА ПРА КРАІНУ-МАРУ

Мы, беларусы, — заўжды готовы
снапамі класі свае галовы.
Было спакон так і гэтак будзе —
такі народ мы, такія людзі.

Наш час спыніўся між дзівюх Нямігаў,
дзе кроў і сёння стаіць па грудзі...
Мы, беларусы, народ ад ліха,
ад Бога — толькі святыя людзі.

Яны былі ў нас, былі і будуць —
Рагнеда, Янка, Максім, Ларыса...
Мы, беларусы, — народ аблудлы —
сваёй радзінай не ганарымся.

У нашых душах гуляе вецер...
Кamu мы служым? Чые мы дзеци?
На храмах нашых маўчаць званіцы.
Нямая вера — як нам маліца?

Як дараўння прасіць у Бога,
каб Ён вярнуў нам сябе самога.
Хрыстос калісці хадзіў між намі...
Мы, беларусы, — Яго прагнагі.

З нас, беларусаў, яшчэ спытаюць —
за лёс Страціма, за сімвал Краю.
Чаму у сэрыи з такім адчаем
нас б'е Пагоня — сяч мячамі...

Мо Беларусы, мы — янычары?

Чацьвёрты кожны з нас стаў зямлёю...
Чарнобыль чыніць над намі кару,
Мы, беларусы, сваёй крывёю
сабе здабудзем Краіну-мару.

Краіну-мару, дзе мы ўласкэрснем —
як сонца з хмары, як мова — з песьні.
Краіну-мару сабе здабудзем
мы, Беларусы. Мы — ёсьць! Мы — будзем!

СПАДЧЫНА**Кастусь АКУЛА****ЗАЎТРА ЁСЬЦЬ УЧОРА****ФРАГМЭНТЫ РАМАНУ**

Друкуеца ў правапісе арыгіналу паводле падрыхтаванага ў серыі МЗБС «Бацькаўшчына» тэксту кнігі.

Вострасюжэтны раман К.Акулы быў напісаны ў Канадзе для канадыйскага чытача. Аўтар распавядае пра складаны лёс беларускай жанчыны Марыі Каравай — на фоне гістарычных падзеяў у Беларусі часоў Другой сусветнай вайны.

Аўтарызаваны пераклад з ангельскай Ірыны ВАРАБЕЙ.

Асобная падзяка Вользе Качан (Аўстралія) і Ірэне Калядзе-Сымрновай (ЗША) за дапамогу, без якой кніга не пабачыла свет.

Катаванье ў клясным пакоі

Другі год вайны прынёс новае жыцьцё ў вялізныя беларускія лясы: падзеі, падабенства да якіх яны не маглі ў прыгадаць за ёсё сваё былое. Адмыслова падрыхтаваныя групы ў рыштунак сталі прыбываць на парашутах з так званай цяпер Вялікае Зямлі. Ядра ствараных партызанскіх атрадаў пастаянна абрасталі дэзэртэрмі й уцекачамі з лягероў для ваеннапалонных. Паколькі мабілізацыя сярод мясцовых насельніцтва сабрала мізэрны плён, былі ўжытыя «прынудзіцельныя» меры. Моладзі ў лясных зонах было загадана ўсімі партызанскім атрадам, «не то...». Некаторыя пайшли. Немцы хутка ўцімлі, што калі яны хочуць належна кантроліваць занятую тэрыторыю, то мусіць адмовіцца ад свайго звычайнага дэвізу: «Ніякі чужынец ня будзе насіць зброі, покуль немец будзе ягоным гаспадаром». Былі арганізаваныя першыя атрады так званай Шуц-паліцыі. Іхны маральны стан не прывабіў беларусаў, бо яны глядзелі на новых гаспадароў з недаверам і прытырмліваліся сваёю «паглядзім, што будзе». Аддзелам паліцыі выдавалася такая-сякая зброя, у асноўным расейскага і польскага паходжання. Многія ўзначальваліся паволскімі немцамі — кроўнымі братамі, якім Гітлер больш давяраў. Тутэйшыя ж людзі ў лясных зонах хутка адчулі кухталя ад абаіх гігантаў, што счапіліся тут на жыцьцё ці съмерць. Не жадаючы выбіраць ніводнага з драпежнікаў, безбаронныя, яны хутка сталі лёгкай здабычай для абаіх бакоў. Драконаўскі закон — «хто ня з намі, той супраць нас», — які прымяняўся без разбору абаімі бакамі да тутэйших, прынёс гвалт, марадзёрства, разбой, мардаванье, пажарышы і карнія бойні. Закон джунглю разгуляўся тут напоўніцу.

Позна, надта позна, толькі ўпёршыся ў жыцьцёвую неабходнасць, тутэйшыя зразумелі, што іхнае выжываньне залежыць ад іхнага выразнага ўзделу ў гэтай татальнай вайне. Адчуўшы пакліканы беларускага патрыятызму, многія тыя, хто бачыў, што адбываеца, уступілі ў Беларускую Самаахову дзеля іхнай собскай абароны і потым, напярэдадні адступленья немцаў, стварылі атрады Беларускай Краёвай Абароны, БКА.

Спачатку і чырвоная партызаны, і нямецкія дапаможныя арганізацыі, — ня здолеўшы дамагчыся прыхільніцтва тутэйших, або запалохвалі іх, або зьнішчалі. Нікчэмнікі, што служылі і там, і там, лічылі сваю вайсковую віраптку ліцэнзія на забойства, разбой і гвалт. Ніколі ў сваім жыцьці не задавольваліся яны такім невымерным ураджаем. Вёска Марыі Каравай, што знаходзілася як ёсьць на краі вялізнага лесу, блізка да гасцінца і чыгункі, аказалаася асабліва прыступнай для абаіх ваенных сілаў. Па начах сюды прыходзілі чырвоная партызаны пускаць пад адхон цягнікі ці наладжваць на дарозе засады на нямецкія атрады, а ўздзень зьяўляліся нямецкія карнікі прачэсваць лес і спаганіць помсту на кожным, хто падазраваўся ў дапамозе іхнім праціўнікам. Жыхары апнуліся ў стальнай пастцы. Кожны селянін жыў на пазычаны час. Хмурым восеніцкім днём Марыя была занятая з дзецимі ў клясным пакоі. Другая

й чацвертая клясы прыходзілі ранічай, першая і трэцяя — пасля абеду. Мені дзівне клясы адначасова, па восем гадзін штодня, было нялягтка. Гэта патрабавала поўнай увагі, якую Марыя, што так любіла дзяцей і сваю працу, аддавала бязъмерна. Перад сымім абедам быў пачуцься моцны шум за сцяной, як раптам з грукатам расхінуліся дзвёры. Настаўніца зв дзецимі замёрлі. У парозе паўстаў сівы барадаты чалавек у цывільных апранаахах, з чырвонай зоркай на фуражы, са злавеснага выгляду аўтаматам на правым плячы. Цёмныя, вузкія, пранізлівія очы яўна смакавалі ту юнпэўнасць, што адбілася на перапалоханых ма-

— Цяпер пра адукцыю, — працягнуў ён спакойна й ціха. — Дык і я ж люблю адукцыю, калі яна правільная. Адукцыя павінна быць правільная. Хіба ж так, настаўніца?

ленькіх тварыках. А з-за плечаў выцягвалі шыі яшчэ два: адзін савінай галавой, другі з маладжавым, як у дзіцяці, тварам. Марыя, здрэнцвелая, сядзела на лаве, аловак у ейных дрыжачых руках завіс над сышткам. Як госьці зайшлі ў пакой, кляса заварушылася: хто заверашчаў, хто скурчыўся на лаве.

— Тихо! Всем тихо! Ведите себя хорошо, и никто ничего вам не сделает! — загадаў той, што з зоркай. Ягоныя вузкія цёмныя очы, унушальная барада з задаволе-

чальніцкія паводзіны наддалі жаҳу ў прывялі да неадкладнага падпараткавання. Ён завярнуўся ў паглядзеў на сцяну над дзвярыма. Там пад распяццем вісёй герб — беларуская Пагоня. Толькі перад гэтым Марыя зьняла партрэт Гітлера адно на ўсялякі выпадак, будзе вось такое здарыцца. Тут жа загрымела аўтаматная пальба, як барадаты ўсадзіў цэлы зарад у Вялікага літоўскага Воя на белым кані ў пагоні за ворагам. Двох другіх стаялі нерухома, але з усымешкай на вуснах пільна сачылі за дзецимі й Марыяй, якіх залпа аўтамата прывёў у паніку. Марыя так і сядзела, агаломшаная, на тым жа месцы, які ведаючы, як сябе паводзіць перад гэтымі ўзброенымі людьмі.

— Всем сидеть как сидели! — загадаў барадаты. — Ты, — наўё ён аўтамат на Марыю, — гэта ты тут настаўнічаеш? Марыя, у шоку ад страху, не магла вымавіць ні слова.

— Гавары, баба! Ну!

— Так, — вымавіла Марыя.

— Гэта ты — Марыя Каравай?

— Так, я.

— Ты што думаеш, я ня ведаю гэтага, сука? — сплюнуў ён.

Дзеци сядзелі нерухома, іхныя вочкі сачылі за кожным рухам гэтага воя з такой страшнай барадой.

— Якая ж ты савецкая жанчына, калі атручваеш маленькіх дзетак гэтай фашысцкай дрэнню? — ён ізноў падняў голас на перапужаную Марыю. Настаўніца пабягела, але прамовіла:

— Я ніколі ня думала, што чытаць, пісьмо дый арытмэтыка неяк тычацца палітыкі, — і тут жа падумала, ці не сказала зашмат.

— Ты ня думала, га? Хто пытается, што ты думала? Вы чулі, хлопцы? Яна ня думала... цыфу!

— перадражніў ён яе ў зарагатаў, і ягоныя таварыши душэўна да яго далучыліся. Раптам ягоныя вусны сціснуліся. Маланка, як кошка да сваёй здабычы, падскочыў да Марыі. Тварам упрытык да Марыінага, так што яна адчула агідны смурод

— Цяпер пра адукцыю, — загадаў ён так ціха, што Марыя ледзь пачула.

— Чакайце хвілінку. Патлумачце сваі, што гэта загад. Калі каго-небудзь тут ня будзе праз паўгадзіны — будзе мець з намі размову. Зразумела?

Праз дзіве хвіліны кляса была пустая.

— Цяпер ты, — раўкнуў партызан на Марыю, — а ну, здымай гэтага нацыяналістычнага бандыта са сцяны.

Не марудзячы, Марыя ўзяла крэсла й паднялася, каб дасцягнуцца да прастреленай пагоні. Партызан злосна сплюнуў, ходзячы вакол яе ў бескаромнна аглюдаючы ейнае цела.

— Няблага, га, хлоцы? — падміргнуў ён двум другім. — Іду на заклад, яна яшчэ тая цаца... у ложку. Шкада, што зараз часу ня маем.

Зьблалая са страху, Марыя зьняла Пагоню, і як толькі Яна саступіла з крэсла, барадаты бесцірмона пляснуў ёй ніжэй сціпны.

— Ой, даліг, не благая, — згримаснічаў ён ізноў падрогат астотніх двох.

У гэтай злавеснай цішыні Марыіна сэрца калацілася, чаго не выскачыла з грудзей. Праз вакно яна ўбачыла яшчэ ўзброеных партызан. Відавочна, што яны расплянавалі візыту ў прынялі меры бясьпекі. Спасыцерагла, што напэўна і ўся вёска аблукана.

— І выкінь гэта на сметнік, дзе яму ў месцы, — загадаў партызан. Марыя тут жа падпараткавалася.

— Цяпер адыйдзі да сцяны. Падайце, хлопцы, мне крэсла.

Марыя падышла да сцяны й стала, гледзячы зашклянелымі вачыма перад сабой. Партызан зв дзіцячым тварам падаў камандзіру крэсла, дзе той і выцягнуўся выгодна, любуючыся наскамі сваіх замызганных ботаў.

— Павярніся, — загадаў ён так ціха, што Марыя ледзь пачула.

— Цяпер пра адукцыю, — працягнуў ён спакойна й ціха.

— Дык і я ж люблю адукцыю, калі яна правільная. Адукцыя павінна быць правільная. Хіба ж так, настаўніца?

Марыя не адказала. Яна йшла па канапе, а гэтае стварэнне ўвасабляла сабой пячорнага чалавека, што трymаў аўтамат каля ейнай сківцы. Толькі ўсьведамленыне таго, што вяскоўцы хутка збяруцца тут, усьцешвала яе ў надавала ёй трохі сілаў.

Гэты лясны чалавек, магчыма, ня зробіць ёй нічога перад усімі, хаця яго веда...

Мэта іхнай візыты была даволі яснай: яны лічачь школу сваёй і хочуць, каб выкладаныне вялося па савецкай праграме. Яна ўжо чула, што такое адбывалася ў іншых вёсках.

— Такім чынам, пачнем лекцыю нумар адзін, — працягваў партызанскі камандзір, съвідруочы яе сваімі цёмнымі, пранізлыўымі вачымі. — Слухай мяне ўважліва і будзеш адказваць, толькі калі я скажу. Ясна?

— Так, — адказала Марыя. Злосныя ноткі ў ягоным голасе ні на што добрае ёй не вараўжылі.

— Скажы нам, настаўніца, а хто ж ёсьць твой бацька?

Марыя маўкліва паглядала на кожнага зь іх.

— Ну?! Фашысцкая сука, — сплюнуў ён злосна. — Мы што, чакаць будзем? ці нам скарыстаць гэтага прымусу, каб дапамагчы табе? — і ён з размахам лясянуў затворам аўтамата.

— Я ня памятаю свайго бацькі, — ледзь чутна адказала Марыя.

— Яна ня памятае свайго бацькі... чулі, хлопцы? Добра, гэтта ж самы час, каб асьвяжыць тваю памяць.

Ён кіёнуў галавой. Хлопец зь дэічнымі тварамі падскочыў да Марыі, скліпі яе за руку й штурнуў да камандзіра. Той злавіў яе за валасы й пляснуў зьдзічла па твары, потым зноў торгнуў да съцяны. У Марыіных вачах паплылі каліяровыя зоркі, галава закруцілася, з носу пацякла кроў. Яна ледзь утрымалася на нагах.

— Такім чынам, — працягваў барадаты, — спрабуем ізноў: хто твой бацька?

— Я ж вам сказала...

— Арцём! — прашыпей бара-даты. — Дапамажы ёй успом-ніць.

Некалі ж была камсамолкай. Як жа ж яна забылася? Савіна галава падскочыў да жанчыны й скруціў ёй руку за сьпіну так моцна, што Марыя закрычала ад болю, скурчыўшыся з агіднай грымасай на скрываўленым твары.

— Слухаем зноў, фашысцкая сука! — закрычэй камандзір.

Марыя больш не магла зносяць катаўаньня. Трэ было нешта сказаць, каб супакоіць барадатага.

— Мой бацька...

— Ну! Хто ён?

— Таварыш Сталін, — прах-рьпела жанчына.

Хватка на ейнай левай руцэ саслабела.

— Сталін табе не таварыш, фашысцкая падла! — загрымеў голас. — Ты ганьбіш вялікага бацьку Сталіна і нашу сацыялістычную радзіму. У Сталіна няма жалю да такіх падонкаў, як ты.

З хуткасцю пантэрой ён накінуўся на жанчыну, калоцячы яе з усея сілы. Марыя захісталася, хапаючи паветра, і потым страціла прытомнасць.

А чуняўшы, адчула, што ляжыць на падлозе. Усё ейнае цела й твар жудасна балелі. У пакоі было шумна, зьблісаліся жыхары вёскі.

— Давайце варушыцесь! У нас ня цэлы дзень часу! — пад-гняй іх голас каля дзівярэй.

Рукі паднялі Марыю з падло-гі; мутна яна ўбачыла матчын заплаканы твар, але ў Марыі не было нават сілаў, каб запла-каць.

Пакуль Аксіньня выцірала кроў з твару дачкі, вяскоўцы моўчкі глядзелі на іх. Тады ўса-дзілі яе на піядэнню лаву.

Мужчына з зоркай прыхінуўся да стала, зыркаючы вачымі па клясным пакоі.

— Жыхары Шулаў. Мая пра-мова будзе кароткай і лагод-най. Вы бачыце перад сабой настаўніцу вашых дзяцей. Яна пасьмела адмовіцца дапамага-ць нам, і нам прыйшлося лас-кава яе папрасіць.

Ціхі ягоны голас нікога не надурыў.

— Перш за ёсё, я мушу па-пярэдзіць вас, што гэта — урок для кожнага. Мы не пацерпім супраціўлення, але ѝ не паш-кодзім тым, хто будзе нам да-памагаць. З заўтрашняга дня вы будзеце выпраўляць дзяцей у школу, як і раней. Я ўпэўнены, іх будуть вучыць правільна. Адзінай розніця, што яны будуть вучыцца таго, што хоча Савецкая ўлада, і ня будуть больш аб'ектам ні нямецка-фа-шистыскай, ні беларуска-на-цыяналістычнай пропаганды. Марыя Каравай добра ведае савецкую праграму, і я ўпэўнены, што яна будзе паслухмянай, як і ўсе вы астатнія. Пытаныні ёсьць?

Стаяла магільная цішыня.

— Я прымаю вашае маўчанне за згоду. Добра. Ня ўздумайце не пускаць дзяцей у школу. Гэта не дапаможа. Зразумела?

Зноў ніякае рэакцыі.

— Ну, раз мы так хуценька вырашылі гэтае важнае пытана-нне, перад тым, як закрыць нашае паседжаньне, я хацеў бы нагадаць вам, што мы яшчэ вернемся зусім. Гэта значыць, мы заўсёды вакол. Ня ўздумайце дурыць нас. Паседжанье закрыта.

Тым жа днём, шмат пазней, як адышлі партызаны, зьявіліся шуц-паліцаі з Гарадка. Яны распытвалі людзей, намагаючыся выцягнуць якую

Я хацеў бы нагадаць вам, што мы яшчэ вернемся зусім.

Гэта значыць, мы заўсёды вакол. Ня ўздумайце дурыць нас.

Паседжанье закрыта

інфармацыю аб партызанскім атрадзе, што ашчасльві іх сваёй візітай ураніцу. Ня шмат яны дазналіся.

Людзі былі надта запало-ханыя, каб размаўляць. Усе адчувалі сябе заціснутымі ў стальну пастку супрацьлеглых сілаў. І выйсьця зь яе не было.

Паліцаі выпілі самагонкі, закусілі яшняй са скваркамі й сышлі на заходзе сонца. Марыя, з апухлымі тварам, з выбітымі зубамі, ляжала ўдома ў ложку. Наступнага дня і пару тыдняў потым школа стаяла пустой.

Забойства

Зоны, падкантрольныя партызанам і немцам, былі рухомымі і цяжкавызначальными; часам яны перакрываляць адна адну, і шляхі супрацьборных сілаў скрыжоўваліся. Нельга было сказаць, хто тут сёньня гаспадар і што прынясе за-утрашні дзень.

Гэта залежала ад многіх фактараў. Жыхары ўскраінных вёсак былі на правах дзічыны — аб'ектам для рабаўніцтва, гвалту й рэпресіяў. Навіна аб зыншчэньні цэлых вёсак, спаленых разам з жывімі жыхарамі, пажарам пранеслася

па краіне. Шмат камандзіраў атрадаў з абаіх бакоў сталі настолькі вядомымі за свае барбарскія дзяяніні, што адно толькі ўзгадваньне іхных імёнаў наводзіла жах на няшчансіх сляян.

Позніяй восені да Шулаў дайшла вестка, што шуц-паліцайскім атрадам, які дзейнічаў у іхнай акрузе, камандаваў нехта Бэргдорф, паволскі немец з паджаньня, надта ж крыважэрны.

Маші падміла падлогу й карнікаў.

Неяк позна ўвечары, калі ў Аксіньніай хаце мігцеў слабы агеньчык, змагаючыся за сваё жыццё на кончыку самаробнага кнота, умакнутага ў скрыню з каштоўнай газай на дне, Марыя няньчыла малую Аленку. Дзіця крэпка прастыла, яно плакала, кашляла, не давала Валодзю заснуць.

Маші падміла падлогу й

З ходам гэтай вайны людзі ўжо перасталі дзівавацца, як жа былі магчымыя гэткія рэчы ў краіне, дзе жыла нацыя, што спрадвеку цаніла закон і парадак, а не дзярлівасць

Два дні таму ён пры дзённым съвяtle расстраліў па падазрэніі ў дапамозе партызанам жыхароў Ластаўкі, трох кіляметраў адсюль. А перад тым расправіўся зь мірнымі сляянамі ў вёсцы, што была за пяць кіляметраў.

Як людзі апавялі, дзеяньні Бэргдорфана не былі выкліканыя ваеннай неабходнасцю. Яго маливалі як чалавека, у чыёй практицы было пазбягяць сустэреч з партызанамі, але які быў спэцыялістам у гвалце й рабаўніцтве, якое сам жа павінен быў абараніць.

Пэўна што бэргдорфаўскія хлопцы мусілі ўхваляць густы ды ўцехі свайго камандзіра, у якія для разнастайнасці ўводзіліся масавыя оргі з тутэйшымі дзяўчынамі, карніявы правы, разбой і пажарычы.

З ходам гэтай вайны людзі ўжо перасталі дзівавацца, як жа былі магчымыя гэткія рэчы ў краіне, дзе жыла нацыя, што спрадвеку цаніла закон і парадак, а не дзярлівасць, як асноўныя стаўпы існаваньня.

Марыя кінула ўстрывожаны пагляд на дзіверы й зноў стала калыхаць і супакойваць Аленку. Будзе, што будзе, вырашыла яна, што ўжо тут можна зрабіць...

У сянях зашаркалі цяжкія боты, і дзіверы шырака расхінуліся. Марыя выглянула з-за перагородкі пабачыць, хто тут уваліўся.

І раптам аслупяняла, ня верачы сваім вачам.

Твар чалавека наперадзе быў болей чым знаёмым.

Ня можа быць!

Маці таксама азірнулася ѹзяліла вачымі, каб пераканацца ў тым, што яны бачаць.

Мужчына ў паліцайскай візітніце ўвайшоў у хату, як гаспадар гэтага дому; за ім тут жа зьявіліся яшчэ двох.

Аксіньня больш не магла стрымацца. Кінулася да мужчыны й пачала запрашаць яго. А ён з аўтаматам наперавес так і стаяў, уладарна калыхаючыся на пятах.

— Ваня, даражэнкі, ня ўжо гэта ты?

Ягоны адказ прымусіў яе схамянуцца.

— Ты что, старуха, знаешь, как меня зовут?

— Так-так, ты ж Ваня Калпакоў, той што...

— Меня зовут Бэргдорф! — аб'явіў ён, зыняважліва ада-пхнуўшы жанчыну ўбок, быццам надакучлівую муху.

Аксіньня аслупяняла. ці гэта той чалавек, якога яны даглядалі, якому вярнулі здароўе, ці яна памыляецца? Няпэўнасць была невыноснай. З трывогай у голасе яна зноў прымовіла:

— Ванечка, міленкі... хай з'ім, як ты завесься цяпер. Для нас ты сябар, якому мы некалі дапамаглі...

СПАДЧЫНА

— Заткнись, дура старая! — зароў сяржант. — Перестань тут лепетать, скажи лучше, где твоя дочечка, недотрода эта.

Гаворачы так, ён азіраўся па пакоі. Аксіньня, разгубленая, разглядала яго бліжэй. У мундзіры мышынага колеру, зъ сяржанцкім пагонамі, ён цалкам розніўся ад таго слабога, параненага, закрываўленага стварэння, якое яны ўсыцягнулі са свайго ганку ў хату. Зрэшты, да таго ж ён быў п'яны й небясыпечны.

Аксіньня ніяк не магла знайсці тлумачэння ў ягонай грубасці. Густыя цёмныя валасы, што выглядалі з-пад пілоткі, тонкія вусы, рукі ў бакі, шмайсараўскі аўтамат на правым плячы, уладны голас, прызвычаны да неадкладнага падпрацаваньня, — ці гэта той чалавек, які ператварыўся з таго слабака?

І гэта той самы чалавек, якога лічылі карай па ўсёй акрузе?

За перабуйкай, тримаючы Аленку, стаяла Марыя, кало-чычацца са страху. У момант яна ўжо пашкадавала, што пабілася з'ім у лесьнічоўцы. І цяпер ягоныя крыважэрныя вочы — наколькі Яна магла бачыць адсюль — шукалі яе.

Аксіньня як бы не зауважыла ягонага пытаньня й з вялікім намаганьнем рызыкнула супакоіць яго. Съмела падышоўшы, узяла за руку, паспрабавала ўсадзіць за стол.

— Ванечка, сынок... Так рада, што ты зайшоў. Зрабі нам ласку, будзь нашым госьцем, сядай тут... І вы таксама, — Яна запрасіла ўсёх двох узброенных, што стаялі лі дзіверы і выразна выяўлялі вялікую зацікаўленасць у тым, што зьбіраецца рабіць іхны камандзір далей.

Бесцырымонна Бэргдорф зноў адштурнуў жанчыну ўбок, і Акс

► ТРЫБУНА

НАЙНОЎШЫ БЕЛАРУСКІ ЛІТПРАЦЭС: ВЫДАННІ, СУПОЛКІ, ІМЁНЫ

«Літаратурная Беларусь» прапануе трывану творцам розных пакалення і мастакоў перакананні. Сённяшні «лектар» — прадстаўнік маладой пазытычнай генерацыі — гаворыць пра сваё бачанне з'яваў і падзеяў сучаснага літаратурна-грамадскага працэсу.

Запрашаем да прамоваў на нашых старонках і іншых крытыкаў ды мас-такоў!

Зміцер ВІШНЕЎ

Уводзіны

Як не існуе формулы кахання, так няма і формулы таленту; а таму кожная ацэнка творчасці сучасніка можа натыркнушацца на падводныя камяні асабістых адносінаў, сяброўскіх ці непрыязных. Як бы там ні было, але крытыкі заўсёды вылучаюць адні імёны і пакідаюць па-за сваёй увагай іншыя. Таму і я буду суб'ектыўным...

Ад пачатку хадеў бы засведчыць, сколькі сваю нязгоду з цверджаннямі штальту «гадоў пятнащасць мы маєм крыкіс літаратуры (і не толькі беларускай). Асаблівых доказаў гэтаму не патрабуецца. Яны ўсе відавочныя» (Леанід Галубовіч, «ЛіМ», 2006, 15 снежня). Для мяне ж відавочна адваротнае...

І ўсё ж, як бы гэта парадак сальна не выглядала, пачнун з того, чаго ў нас няма. У Беларусі, відавочна, адсутнічае арт-рынак, на тэлебачанні няма прафесійных літаратурных праграмаў, дзяржа-ва практична не падтымлівае літаратурныя сектары (фестывалі, семінары, конкурсы, незалежныя часопісы, выдавецтвы, няма специальных прэмій, стыпендый), адсутнічаюць падатковыя льготы для беларускіх кнігавыдаўцоў. Але, як ні дзюна, нягледзячы на ўсе гэтыя праблемы, апошнія пятнащасць гадоў нашая літаратура памацнела і выглядае на фоне ёўрапейскай не самай горшай, а хутчэй малавядомай для масавага ёўрапейскага чытача. Нельга адмаўляць і досвед часткі беларускай савецкай літаратуры, якая, безумоўна, спрычынілася да сучаснай літаратурнай сітуацыі. Перадусім гэта творы Міхася Стральцова, Янкі Маўра, Уладзіміра Караткевіча, Васіля Быкава, Алеся Адамовіча, Алеся Асташонка, Алеся Наўроцкага... Нельга забывацца і на тое, што на пачатку XX стагоддзя беларус-

ская літаратура была фактычна выразаная «пад корань». Нашыя тагачасныя мадэрністы і авангардысты (Паўлюк Шукайла, Тодар Кляшторны, Валеры Маракоў, Уладзімір Хадыка, Міхася Чарот, Алеся Дудар, Юрка Лявонны) былі разгрэсаны, і гэта, напэўна, адкінула нашую літаратуру на дзесяцігоддзі. Нездарма пасля навучання ў школе большасць выпускнікоў асацыялоўць усю беларускую літаратуру з вайнай і калгасам...

Часопісы, газеты, інтэрнэт

Нягледзячы на тое, што ў краіне адсутнічае ўладкаваны літаратурны ці медыярынак, у Беларусі ўсё ж выходзяць літаратурныя часопісы і газеты. Прычым заўажная тэндэнцыя апошніх пятнащасці гадоў: паступовы персанос цэнтра літаратурнай увагі з дзяржаўных на недзяржаўныя перыядычныя выданні. Па-нейшаму з'яўляюцца дзяржаўныя часопісы на беларускай мове «Полымя» і «Маладосць», на расійскай — «Нёман» і «Всемирная литература», газета «Літаратура і мастацтва». Недзяржаўных часопісаў болей («Дзеяслоў», «Arche», «Паміж», «pARTisan», «Тэксты», «Калосьсе», «Фрагменты», «Правінцыя», «Топас», газеты «Наша ніва» і «Новы Час» з «Літаратурнай Беларуссю»). З незалежных часопісаў разгулярна выходзяць толькі «Дзеяслоў», «Arche» (апошні арыентуецца не на мастацкі, а на аналітычны тэксты). Таму прастора перыядычнага літаратурнага друку ўсё ж завузкая. Сітуацыю часткі выправяюць інтэрнэт, дзе з'явіліся літаратурныя сайты са сваімі форумамі, віртуальнымі выданнямі, дзённікамі. Сярод інтэрнэт-рэсурсаў, якія асвятляюць культурнае жыццё Беларусі, можна вылучыць спецыфічна літаратурны сайт litara.net, маладзёжевую старонку uff-by.org (дзе з'яўляецца інформацыя пра літаратурныя імпрэзы, інтэрв'ю з пісьменнікамі) і студэнцкі праект studfarmat.org. Асаблівай увагі заслугоўвае электронная бібліятэка knihi.com ды інтэрнэт-крама knihi.net.

Дзяржаўная літаратурная выданні цягам апошніх гадоў відавочна ідэалагізаваліся. Асабліва заўважны ў гэтым сэнсе змены ў змесце тыднёвіка «Літаратура і мастацтва», які прэтэндуе на ролю «газеты творчай інтэлігенцыі Беларусі». Насамрэч газета выконвае функцыю рупара дзяржаўнай ідэалогіі і ёсць «грамадскай пляцоўкай» для так званых «правильных літаратараў», дзе апошнія публікуюць свае творы. У газете, напрыклад, можна знайсці такія паэтычныя радкі:

«Амерыка, спаць не дае табе чужое багацце. // Каго б толькі ты // Не пусціла на друз, // А не дазваляў табе// Разгуляцца// Непраможны // Савецкі Саюз» (У. Карызна, «ЛіМ», 2007, 10 снежня). Для газеты «ЛіМ» гэта, напэўна, высокі «штыль» павзі... Можа, гэта лімаўскі постмадэрнізм?..

Недзяржаўная газета «Наша Ніва» падобных твораў не друкне, але часам даволі суб'ектыўна асвятляе тыя ці іншыя мастацкія і літаратурныя з'явы (напрыклад, артыкулы А. Фядуты). Газета ігнаруе таксама і некаторыя вартыя ўвагі літпадзея, кіруючыся, напэўна, толькі ёй зразумельмі крытэрамі. Аднак можна толькі ўхваліць працу рэдакцыі ў яе імкненні да прамоціі прыгожага беларускага пісьменства — публікацыю кніжнай серыі «Кнігарня Наша Ніва».

Пэўную ролю ў літаратурным працэсе адыгрываюць і дзяржаўныя газеты «Культура» і «Звязда». У сярэдзіне 90-х месавіта дзяякуючы «Культуры» ў беларускую літаратуру сур'ёзна ўвайшоў тэрмін «постмадэрнізм». На жаль, літаратурна-філософская сыштку «ЗНО», што раз на месец выходзіць пры газете, цяпер няма. У сучасных варунках газета ігнаруе многія недзяржаўныя літаратурныя і мастацкія падзеі і засяроджана збольшага на афіцыйных мерапрыемствах. Газета «Звязда» час ад часу друкне літаратурныя творы. У часопісе «Роднае слова» пачалі з'яўляцца ўдзмлівія літаратурныя даследаванні. Часам літаратурныя творы змяшчаюць недзяржаўную газета «Народная воля».

Нарэшце, у другой палове 2007 года ў газете «Новы Час» штотэмесць высілкамі Саюза беларускіх пісьменнікаў пачаў выдавацца дадатак «Літаратурная Беларусь».

Выдавецтвы і кніжныя серыі

У дзяржаўных выдавецтвах фактычна існуе забарона на выхад тых твораў, якія альбо не ўпісваюцца ў мадэль постсавецкага реалізму, альбо належаць аўтарам, якія ўваходзяць у апазіцыйны Саюз беларускіх пісьменнікаў.

У серыі «Дэбют» дзяржаўнага выдавецтва «Мастацкая літаратура» выйшла некалькі кніг, якія выклікалі чытацкі розгалас. Гэта — «Галоўная памылка Афанасія» Югасі Каляды, «Вясна ў кароткім паліто» Зміцера Арцоха, «Вогнепаклоннік» Янкі Лайкова, «Даты» Усевалада Гарачкі, «Сонца за тэрыконамі» Юліі Новік ды інш.

Але большасць кніг якаснай мастацкай літаратуры належыць прыватным выдавецтвам: «Беларускі кнігазбор», «Логінаў», «Медысонт», «Радыёла-плюс», «Выдавецтва Віктара Хурсіка», «Галіфы» і інш. І гэта нягледзячы на тое, што ў недзяржаўных выдавецтвах, якія спецыялізуюцца на беларускамоўнай кніжцы, пастаўлены ў даволі жорсткім ўмовы. За свой кошт яны могуць выдаваць

вельмі мала, бо вольных сродкаў не стае, а продаж часцей за ўсё абмежаваны... Прадаючы кнігі толькі вядомых аўтараў. Апошняя некалькі гадоў існуе практыка перашкоды публічных выступаў. На тэлебачанні трапляюць толькі пісьменнікі, якія ўваходзяць у нядзяўнастэрваны «правильны» Саюз пісьменнікаў. На дзяржаўным радыё падобная сітуацыя...

Сярод найбольш цікавых і неардынарных недзяржаўных кніжных серыяў трэба вылучыць «Другі фронт мастацтваў». Пे-ралічу некаторыя выданні: Пятро Васючэнка — «Адлюстраванні першатвора», Вольга Гапеева — «Рэканструкцыя неба», Усевалад Гарачка — «Прапетарскія песні», Лера Сом — «Свабода Слова Зіма», Сяргей Кавалёў — «Стомлены д'ябал», Ілья Сін — «Нуль» і інш. З найбольш «раскрученых» кніжных серыяў, — галерэя «Б». У ёй выйшлі кнігі Міхася Баярэна «Шалёны вертаградар», Юрасія Барысевіча «Цела і тэкст». У серыі «Кнігарня «Наша Ніва» пабачылі свет «Суд на Каляды» Алеся Кудрыцкага, антологія жаночага апавядання «Жанчыны выходзяць з-пад кантроплю», кніга замежных перакладаў «Бабілёнская бібліятэка» ды многія інш.

У 2006 годзе заснавана біблія-тэчка часопіса «Дзеяслоў», у якой надрукаваныя кнігі Анатоля Івашчанкі «Вершнік», Усевалада Сцебуракі «Крушня», «Бліндаж» Васіля Быкава, а таксама кнігі Анатоля Кудраўца і Сяргея Дубаўца.

Суполкі і асобы

У 90-я гады XX ст. паўстаў новы літаратурны рух «Бум-Бам-Літ». Даволі хутка назва набыла перноснае значэнне, і нейкі час усё неардынарнае альбо незразумелое называлі бумбамлітам.

Адметнай з'явай было і ёсць Таварыства Вольных Літаратаў, якое, як і ББЛ, было заснаванае ў 90-я. Суполка выдае часопіс «Калосьсе», які, на жаль, выходзіць даволі нерэгулярна. У часы свайго росквіту суполка выпусціла вялікую колькасць невялікіх кніжак у серыі «Паэзія новай генерацыі». Акрамя таго, ТВЛ час ад часу ладзіць міжнародныя семінары і раз на год уручает прэмію «Гліняны Вялес» за лепшую кнігу года.

Варта згадаць і літаратурную суполку «Вулей», якая пэўны час друкавала самвыдатайскую газету «Соты». На жаль, групоўка вельмі хутка развалілася.

У 2001 годзе заяўвала пра сябе суполка «SCHMERZWERK», у якой сабраліся радыкальныя мастакі і літаратары: Юрасія Барысевіч, Вольжына Морт, Вольга Гапеева, Альгерд Бахарэвіч, Ілья Сін, Зміцер Вішнёў. Суполка надрукавала свой маніфест у часопісе «pARTisan» і беларускі-нямецкай антологіі «Лінія фронту-1» (2003). «SCHMERZWERK» ладзіць фестывалі і акцыі, выдае кнігі і часопіс «Тэксты».

У новым тысячагодзі згучна заяўлі пра сябе ўдзельнікі лі-

таратурнай групоўкі «Яна-трыён». Яны маюць свой маніфест і актыўна бяруць удзел у розных акцыях і фэстах (Адам Шостак, Юрасія Ленскі, Вольга Рагавая).

Варта адзначыць, што творчыя сілы часта гуртуюцца не толькі вакол літаб'яднанняў, але і вакол газет і часопісаў — і «навязваюць» сваю канцепцыю літаратурнага працэсу...

Фестывалі, кангрэсы, семінары, конкурсы і ёўрапейскі канцэрт

Сярод найбольш «раскрученых» фестывалаў можна назваць штогадовы «Не-фармат», у якім акрамя літаратаў бяруць удзел перформары, мастакі, музыкі. Можна згадаць таксама вандроўныя фэсты «Дзень муміфіката» і «Адсутнае беларуское мастацтва». Некалькі разоў праводзіўся міжнародны літаратурны фестываль «Парадак слоў». Усе вышэй пералічаныя акцыі адбываюцца дзяякуючыя прыватнай ініцыятыве, і даволі часта бюджэт імпрэзаў проста мінімальны (альбо наагул адсутнічае). Затое ў краіне заўсёды ёсць грошы на «Даждынкі» і «Славянскі базар». Думаецца, што бюджэт аднаго з гэтых дзяржаўных мерапрыемстваў дазволіў бы правесці дзвеццаць падобных недзяржаўных, прычым на добрым узроўні. У нас шмат што фінансуецца, але ўзяць удзел у тых акцыях могуць асобныя «правильныя творцы».

У апошнія дзесяць гадоў відавочна ўзрасла цікавасць ёўрапейцаў да сучаснай беларускай літаратуры. Выйшла шмат сумесных зборнікаў: беларуска-шведскі зборнік «4 + 4 + 4» (1999), беларуска-нямецкія «Лінія фронту-1» (2003) і «Лінія фронту-2» (2007), беларуска-украінскі «Сувязьразрыў» (2006), беларуска-польска-літоўскі падыходна-мастак-кі альманах (2008). Выходзяць антологіі беларускай павзі на розных славянскіх мовах. Нашыя літаратары займаюць першыя месцы на міжнародных фестывалях. Да прыкладу, Вальжына Морт атрымала першое месца ў 2005 годзе ў Славеніі на фестывалі «Віленіца». У 2007 годзе ў чэшскім Брно прайшоў месяц беларускай літаратуры.

За савецкім часам творы беларускіх літаратаў ведалі выключна праз расійскую культуру (напачатку аўтара перакладалі на расійскую, а потым ён мог быць перакладзены на іншую ёўрапейскую мову). З развалам Савецкага Саюза сітуацыя камарынальна змянілася, і нашую прыгожую пісьменнасць як бы закансервавалі. Але цяпер заўважная тэндэнцыя ўтварэння перакладніцкіх школаў з беларускай на ёўрапейскія мовы — у першую чаргу на нямецкую і шведскую.

Магчыма, з цягам часу менавіта праз гэтыя мовы ў свеце будуть ведаць лепшыя творы беларускіх пісьменнікаў...

► ДАСЛОУНА

Беларусь у свеце здаўна славіцца друкарамі і выдаўцамі, якія — не шкадуючы сілаў і часу — апекаваліся ды апякующа нацыянальной кнігай. У нашай сучаснсці адзін з першых апантанцаў кніжнай нівы — Кастусь Аляксееўч ЦВІРКА, паэт, навуковец, сябар Рады Саюза беларускіх пісьменнікаў, старшыня МГА «Беларускі кнігазбор» і галоўны рэдактар кнігазбораўскай «Залатой серыі». Сённяшняя гутарка з ім — пра поспехі і клопаты нацыянальнага недзяржаўнага выдавецтва.

«Б»: Міжнароднаму грамадскаму аўяднанню «Беларускі кнігазбор» і ягонаму выдавецтву — ужо другі дзесятак гадоў. Вашаму наробку могуць пазайздроціць любыя беларускія выдавецтвы. Нагадаем гісторыю «Кнігазбора»...

Кастусь Цвірка: Задума вялікай, 200-томнай кніжнай серыі «Беларускі кнігазбор» узнякла ў мяне, калі я як аспірант Інстытута мастацтвазнаўства, этнографіі і фальклору нашай Акадэміі навук вывучаў літаратуру Беларусі XIX стагоддзя і ранейшых часоў. Колькі адкрылася ў ёй цікавых, я скажаў бы — велічных імён, малавядомых або зусім не вядомых усім нам! Толькі мы з розных прычын, часта надуманых, занядбалі іх, фактычна выключыўшы з літаратуры і гэтым самым вельмі яе збядніўшы.

Калі б можна было падняць з забыцця і вярнуць чытчу магранную творчасць выдатных беларускіх пісьменнікаў як старожытнасці, так і новага часу, на якіх бы мовах яны ні вымушаны былі пісаць, усе мы ўбачылі б, якую вялікую літаратуру, якую багатую культурную спадчыну мае беларускі народ.

Пачаў я са складання пла-на-прастекта многатомнага выдання. І от план ёсць, мэта акрэслілася. Але як гэта ўсё реалізаваць? Пэўне ж, трэба было ствараць нейкую выдавецкую структуру, знайсці людзей прадпрымальніцкай «жылкай». Шукаць давялося доўга. Бо хто адважыцца падымама непад'ёмнае? І ўсё ж такі чалавек знайшоўся. Гэта — метадыст Дома літаратора Генадзь Вініарскі, які загарэўся праектам. Да нас далучылася як юрист і галоўны бухгалтар яшчэ Марына Адамовіч. Мы ўтраіх, а таксама шэраг літаратораў і навукоўцаў стварылі і зарэгістравалі сваю арганізацію — Міжнародны фонд «Беларускі кнігазбор» (цяпер — МГА «Белкнігазбор»). З дапамогай спонсараў мы выдалі мой план-прастект асобнай брашурай. За свае сродкі звярталі першы том серыі — «Выбраныя творы» Яна Чачота. Вярстальшчыка — Вадзіма Ногу — падказаў Алеś Пашкевіч, які працаваў тады намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Першацвет» і спрыяў нам. Афармленне серыі выканала мастак Мікола Казлоў. Выпусціць кнігу ў свет дапамаглі нам кіраунікі міністэрства інфарматы (тады яго называлі інакш) Станіслаў Нічыпавіч і Уладзімір Бельскі, які да гэтага працаваў рэдактарам «Чырвонай змены». Кніга Яна Чачота, якая выйшла ў 1996 годзе, і распачала серию. Ствараць «Беларускі кнігазбор» дапамагла нам і прадстаўнічая рэдакцыйная рада, у якую ўвайшлі вядомыя пісьменнікі і навукоўцы Серафім Андраюк, Уладзімір Арлоў,

Рыгор Барадулін, Янка Брыль, Генадзь Бураўкін, Ніл Гілевіч, Янка Запруднік, Васіль Зуёнак, Віктар Каваленка, Анатоль Клышка, Алег Лойка, Міхась Мушынскі, Арсень Ліс, Адам Мальдзіс, Іван Саверчанка, Янка Саламевіч, Галіна Тычка, Мікола Хаўстовіч, Вячаслаў Чамярыцкі, Іван Шамякін, Яэзп Янушкевіч і інш.

**«Б»: «Беларускі кнігазбор», які вяртае народу яго шматве-
кавую літаратурную і гісторыка-культурную спадчыну, — выданне, несумненна,
вялікай дзяржавай важнасці. Дык як жа дапамагае
дзяржава ў выданні гэтай
залатой бібліятэki Беларусi,
на што, пэўна ж, патрэбны
немалы фінансавыя сродкі?**

К.Ц.: Першыя пяць ці шэсць тамоў серыі выйшлі з дзяржавай падтрымкай — 50 % фінансавання. Але ў 1998 годзе нам адмовілі ў ёй. З таго часу нам самім даводзіцца шукаць сродкі для выдання серыйных кніг. А гэта ў нас — самае складанае, бо выданне класічнай літаратуры, на жаль, сёння — справа непрыбытковая. Калі б было, за што, мы выдавалі б значна больш кніг серыі.

**«Б»: Колькі ўсіх кніг выда-
зена і якіх іх агульны наклад?**

К.Ц.: На сёняшні дзень выйшла 42 тамы «Беларускага кнігазбору». Спачатку тыраж быў даволі значны: ад чатырох да дзесяці тысяч асобнікаў. Але ён паступова зніжаўся і сёння дайшоў да адной тысячы асобнікаў. Прычын некалькі: нізкая пакупніцкая здольнасць людзей і бібліятэк, якія аддаюць перавагу кнігам дзяржавных выдавецтваў; неспрыяльныя ўмовы для беларускасці...

**«Б»: Якімі выданнямі «Беларускі кнігазбор» ганары-
ца найперш?**

К.Ц.: Мы ганарымся ўсім без выключэння тамамі серыі. Кожны ж том — гэта асэнсаванне выданнене ўсюгама значнага з творчасці пісьменніка. Мы паказваем яго ва ўсім блеску. У кожным разе ў нас аткай мэта, жаданне. Асабліва задавалены мы тым, што пазнаёмлі шырокага чытчу з творчасцю забытых намі або проста занядбаных выдатных пісьменнікаў, такіх, да прыкладу, як

Францішка Уршула Радзівіл, Зарыян Далэнга-Хадакоўскі, Аляксандар Ельскі, Вацлаў Ластоўскі, Ігнат Дамейка, Рыгор Крушына, Наталля Арсеніева, Ігнат Дамейка, Гаўрыла Гарэцкі, Ян Чачот, Часлаў Пяткевіч...

«Б»: Заснаванне Вашай «Залатой серыі» некаторыя напачатку ўспрынілі скептычна. Пашанотныя кнігі — найлепшы ім адказ. А чаго не хапае, што турбуе?

К.Ц.: Не хапае, паўтаруся, аднаго — фінансовых сродкаў. Гэта і турбуе ўесь час.

«Б»: Пра кнігі «Беларускага кнігазбору» ахвотна пішуць. Тым не менш, якія навінкі 2008 года?

К.Ц.: У гэтым годзе выйшлі пакуль што дзве серыйныя кнігі: аднатомнікі выбраных твораў Аляксея Карпюка (ён быў здадзены ў друк яшчэ ў мінулым годзе) і Кандрата Крапівы (выдадзены сумесна з «Беларускай навукай»). У бліжэйшы час мяркуем выдаць такія ж аднатомнікі народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна і славутага святара Адама Станкевіча, а таксама зборнік беларускіх пісьменнікаў, якія загінулі падчас сталінскіх рэпрэсій.

**«Б»: А што — у рэдактар-
сках шуфлядах? Чаго чака-
ці на што ашчаджасць гроши
Вашым чытчам?**

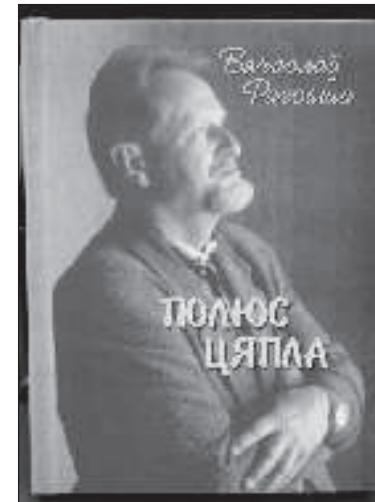
К.Ц.: У нашых шуфлядах — гатовых рукапісаў нямала. Свайго выхаду чакаюць аднатомнікі выбраных твораў Міколы Ермаловіча, Паўла Шпілеўскага, Мікалая Каспяровіча, Мікалая Нікіфораўскага, Адама Багдановіча, сучасных беларускіх пісьменнікаў, якія сказали сваё важкае слова ў літаратуры, зборнік «Гісторычныя і рыцарскія раманы эпохі Адраджэння» і інш. Вельмі б хадзелася сабраць і выдаць творы многіх пісьменнікаў, якія загінулі ў сталінскіх заценках і лагерах, а таксама беларускіх пісьменнікаў-эмігрантаў, такіх, як Масей Сядней, Уладзімір Дудзіцкі, Алеś Салавей, Юрка Віцьбіч...

«Б»: На паліцах кнігарняў можна заўважыць і іншую літаратуру, выдадзеную «Кнігазборам». Ці шмат друкуеца пазасерыйных кніг і — якім чынам?

К.Ц.: Так, менавіта новаўтворанае выдавецтва «Кнігазбор» рыхтуе да друку і выдае кнігі, бо ў сувязі з уступленнем у сілу «Закона аб грамадскіх арганізацыях» у новай рэдакцыі МГА «Беларускі кнігазбор» мусіла здаць ліцэнзію на выдавецтвую дзейнасць і займаецца толькі каардынацийнай справай па падрыхтоўцы да друку кніг. А так апроц кнігі серыі «Беларускі кнігазбор» у нас выдаєца ў год каля 50 найменняў кніг — літаратурна-мастакіх, навукова-папулярных, даведачных ды іншых кірункаў. Кнігі выдаюцца ў асноўным на замовы аўтараў ці арганізацый — за іх кошт ці коштам фундатараў. Выдаюцца кнігі і за ўласныя сродкі ПУП «Кнігазбор» — пры афіцыйнай гарантіі хуткага выкупу накладу бібліятэкамі ці іншымі арганізацыямі.

«Б»: Дзякую за гутарку — і новых выданняў!

▼ КНІГАЗБОР

Вячаслаў Рагойша. Полюс цяпла: вершы. — Мінск: Кнігазбор, 2007. — 180 с.

«Водсветы на хвалях» тэматычна пераклікаюцца з першай. Малады журналіст працуе ў невялікім раённым гарадку, спрабуе нялёткі хлеб газетчыка, сутыкаецца з дасюль не зведенымі проблемамі. У экстремальнай сітуацыі акаваецца журналіст у аповесцях «Іду па Данавых кругах» і «...і росчырк ластаўчынага крыла». У бальніцы ён знаёміца з людзьмі, што прыйшлі сучовую школу жыцця ў гады сталінскіх рэпрэсій, згадвае сваё маленства, якое прыпала менавіта на той час...

У кнігу ўвайшлі вершы і балады.

Аленна Кобец-Філімонава. Карэльскія Курапаты 1937—1938: расстрэльныя спісы беларусаў і асуджаных у Беларусі. Рэха ГУЛАГа. — Мінск: Кнігазбор, 2007. — 180 с.

Выданне кнігі памяці прымеркавана да 70-гадовага юбілею «вялікага тэрору», які прагрэсійнымі слаямі насељніцтва ўсяго свету адзначаўся ў 2007 г. як міжнародны Год Памяці ахвяр палітычных рэпрэсій.

Гэта кніга — адно з актуальных выданняў, прысвечаных ушанаванню памяці бязвінных ахвяр крывавага сталінскага рэжыму.

Анатоль Жук. Туга: вершы. — Мінск: Кнігазбор, 2007. — 167 с.

Філасофскае стаўленне да Жыцця Смерці, разуменне адказнасці за гэты Боскі дар, трывога за будучыню Радзімы, яе Людзей і Прывроды — асноўныя матывы кнігі вершаша А. Жука «Туга».

БІБЛІЯТЭКА

► ПАЛІЦА

URBI ET ORBI, альбо Падарунак сабе і свету

Баршчэўскі Л.П. Еўра Слоўнік. 28 моў.
Калі 100 000 адзінак перакладу.

— Мінск: Радыёла-плюс, 2008. — 704 с.

Назва на вокладцы стаіць крыху нечаканая, але, трэба прызнаць, густоўная ў выйгрышна — аднакарэнныя словаў (Еўрасаюз, Еўрабачанне, EuroNews, Eurocard, еўра, еўрамонт, еўравокны і інш.) найчасцей нясуць пазітыў і станоўчую энергетыку. Пад гэтай лапідарнай назваю падаецца расшыфроўка, якую далёка не кожны прамовіць на адным дыханні: «Беларуска-лацінска-англійска-балгарска-венгерская-грэцка-дацка-ірландска-ісландска-іспанска-італьянска-латышска-літоўска-мальтийска-нарвежска-нідэрландска-нямецка-партугальска-польска-румынска-славацка-славенска-финска-французска-харвацка-чешска-шведска-эстонскі слоўнік».

І праўда, дух займае ад захаплення, калі гартаеш сямістсторонкае выкшталтнае выданне.

Нават калі ведаеш укладальніка слоўніка Лявона Баршчэўскага як выдатнага перакладчыка і мовазнаўцу-паліглота, не адразу даеш веры, што ўдалося яму — хай сабе і з дапамогаю шэрагу рэдактароў-кансультантам па асобных мовах — адлюстрыць гэтую тытанічную працу, зрабіць сабе да пяцідзесяцігоддзя гэткі важкі і адметны падарунак.

Бяспрэчна, што «Еўра Слоўнік» можна заносіць у «Кнігу рэкордаў Гінэса» хача ён, што самым «гаваркім» да яго было 17-моўнае выданне.

Гэтае ўнікальнае не толькі для айчынай, але і для сусветнай лексікаграфіі выданне ёсьць спробаю аўтара-складальніка не толькі наблізіць нашу мову да патэнцыйных чытачоў беларускіх тэкстаў у краінах Еўропы, але і павесці беларускага карыстальніка ў багаты свет еўрапейскіх моў. Гэта плён шматгадовага раздуму над проблемамі: якім чынам наблізіць беларускую мову да патэнцыйных чытачоў тэкстаў на нашай мове ў краінах Цэнтральнай, Захадняй і Паўднёвай Еўропы — з улікам амаль поўнай адсутнасці альбо недаступнасці беларуска-іншамоўных слоўнікаў. З'яўленне гэтай працы можа таксама разглядацца як своеасаблівы падарунак найперш маладзейшаму пакаленню беларусаў, якія бачаць будучыню сваёй краіны сярод народаў аўтэнтычнай Еўропы. Мабыць, нездарма ў слоўніку акрамя беларускай і лацінскай моў фігуруюць яшчэ 26 еўрапейскіх моў, моў краін-чальцоў Еўразіі і тых, хто імкнецца ўступіць у яго.

Слоўнік прызначаны для чытання і разумення інфармацыйных, публістычных, навукова-папулярных, мастацкіх тэкстаў, даступных у друкаваным выглядзе альбо ў Сетіве. Якраз гэтам абумоўленая спецыфічная структура самога Слоўніка і яго паасобных артыкулаў. Патэнцыйны карыстальнік гэтай працы можа паспяхова прачытаць і «расшыфраваць» асноўны

змест інфармацый, артыкула, пазнавальнай нататкі ў газете, часопісе ці на інтэрнэтавай старонцы, спасцігнуць сутнасць творчага задумы публіцыста альбо пісменніка. І — самае галоўнае — у працэсе гэтага засвоіць найважнейшыя законы функцыянавання, а таксама найважнейшыя слова і выразы сучаснай беларускай мовы, пададзеныя як «наркамаўкай», так і «тарашкевіцай». У сувязі з гэтым карыстальніку Слоўніка прыйдзе на дапамогу веданне іншых еўрапейскіх моў.

«Слоўнік гэты, — сцвярджае яго рэдактар і выдавец Уладзімір Сіўчыкаў, — можна называць і навучальным дапаможнікам, бо акрамя чатырох асноўных, уласна слоўніковых частак, утрымлівае ён падрабязны каментар да беларускага алфавіта кірыліцай і лацінкаю, шматлікія граматычныя табліцы, найбольш распаўсюджаныя мадэлі словаўтварэння і іншыя дадаткі. Як выдавец лічу ўдалай і вокладку тома з пазнавальнай еўразвязаўскай сімвалікай у блакітна-залатых колерах».

Хочацца выказаць надзею, што слоўнік будзе запатрабаваны не толькі гуманітарыямі, але і палітыкамі, мытнікамі, памежнікамі, дыпламатамі... Яго можна будзе з поспектам выкарыстоць і як падарунак (нават на пабытовым узроўні — замест «Белавежскай»), калі ездзеш у замежную краіну.

Напачатку мінулага стагоддзя класік пісаў, што беларусы нічога не маюць.

Сёння яны годна нясуць свой дар на свет цэлы.

Прынамсі, «Еўра Слоўнік» ужо атрымаў высокія ацэнкі як у айчынных кнігарнях, так і ў Еўрапарламенце.

Уладзімір Булаўскі

СЯМЕЙНАЯ КНІГА

Леанід Дранько-Майсюк. Цацачная крама. Кнішка для вялікіх і малых / Бібліятэчка часопіса «Дзеяслou»,

выпуск 6. — Мінск: «Медысонт», 2008.
— 128 с. — 1 000 асобнікаў.

Як анатисе сама книга, ейная паэзія — не высокая, а шырокая: значыць, зразумелая і блізкая ўсім... Па-сутнасці, перад намі мастацкая батлейка пра сучаснасць і мінулае. З сучаснасці — магчымыя дарослыя алюзіі, з мінулага — казачныя гісторыі ды прыгоды дзесяткі жывёл, сядроў якіх і Палахлівы Заяц, і Гуляшчая Кошка, і Шчаслівы Бабёр, і Крыўдлівы Вожык, і Патрыятычны Бусел. І — Гаспадар Цацачнай Крамы, які нахвалявае свой тавар ды запрашае да сябе ў госці — найперш па слова. Слова — беларускае, гарэзнае.

У кнізе шмат гарэзнасці, смеху, жарту, шпілек, досціпаў, салодкага настрою ды салёных слоўцаў.

«Цацачная крама» пасля першапублікы ў «Дзеяслou» пабывала з часопіснай прэзентацыяй у сотнях школ і бібліятэк. Яна таленавіта і прачула гучыць у музичным выкананні Зміцера Вайцюшкевіча. А вось цяпер — даступная і пад асобнай кніжнай вокладкай.

FOREVER СТРАЧАНЫЯ?

Сяргей Прылуцкі. Дзеяяностыя forever. Вершы / Бібліятэчка часопіса «Дзеяслou», выпуск 7. — Мінск: «Медысонт», 2008. — 128 с. — 300 асобнікаў.

Гэта першая книга ўжо досьціць вядомага з друку ды літаратурных конкурсаў паэта. Паэта адметнага, запамінальнага. Запамінальнага найперш сваёй тэндэнцыянасцю, бо высвечвае асноўную літаратурную хваробу свайго літаратурнага пакалення — страчанасць. Страчанае пакаленне, аказваецца, у маладой пазіціі — гэта і народжаных у 80-х. Страчанае і для грамадства (як і ўсі), а найперш — для мастацкіх законаў ды літаратурнай традыцый. Нечым яно ў асобе С.Прылуцкага нагадвае падмалоджанага Бродскага (стылем), нечым — Сыса (апломбам), нечым — ледзь не ўсіх папярэднікаў. І ў той жа час гаворыць пра сваё і па-свойму:

*Ты зранку, пас... аўши ахвотна,
 ідзеши на завод, бесклапотна
 пярдоліш дэタルь за дэタルлью.
 А ўвечар — сваю Натальлю...*

Гэта — пакаленне, стомненае жыщём, яшчэ не ведаючы яго ўдосталь. Пакаленне, якое прыйшло браць, не абяцаючы і не жадаючы першым штосьці даваць. Пакаленне, якому «школа... не дала анічога набора алоўкаў / форма паёк пары дзялянных ведаў / сінтэз нагляднай батанікі і фізпрыдоўкі...»

А яшчэ — наколкі вершаваных радкоў нацыянальнай класікі ды фантасмагарычнае светаадчуванне. А таму і мета-

фарызуцьца-падающа ім «верталёты ... укормленымі анёламі»...

Спрагнаваць літаратурную будучыню С.Прылуцкага не складана. Галоўнае ж, напэўна, тое, што ён (і ягоныя аднагодкі) знайшлі, што чакалі: свабоду выражэння, туту стагоддзяў і бязмежны сплін. Ці, словамі маладога паэта,

*...стали
 чым і хацелі стаць — засечкамі на забрале
 у бяздарных кіхомаў, у пафасных ідыётаў.
 Нам для бунту быў без патрэбы гарматы
 і роты...*

*Нам, сястра, толькі зараз адкрылася
 трэцяе вока:
 да перамогі — паўкрою,
 і гэта цяпер — далёка.*

З песні, як кажуць, слова не выкінеш...

П'ЕСА-ДЗЕЯ

Алесь Петрашкевіч. «Приласкати и уничтожы!». Гістарычна трагедыя.
— Мінск: «Медысонт», 2008. — 88 с.
— 300 асобнікаў.

У п'есе «Приласкати и уничтожы!» аўтар закранае гісторыю станаўлення беларускай дзяржаўнасці і распавядае пра тое, як стваралася БНР. Назва кнігі — дырэктыва бальшавіцкай улады на вынішчэнне першай незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі ды ўсіх тых, хто меў дачыненне да яе стварэння і дзеянасці.

П'еса ахоплівае падзеі ад пачатку падрыхтоўкі і правядзення Першага Усебеларускага з'езда 1917 года да бальшавіцкай акупацыі Беларусі. Твор напісаны на падставе архіўных дакументаў і жыццяпісаў герояў: Антона Луцкевіча, Язэпа Лёсіка, Рамана Скірмунта, Алесі Гаруна, Аркадзя Смоліча, Канстанціна Езявітава, Макара Краўцова, Сымона Рак-Міхайлоўскага, Язэпа Варонкі, Палуты Бадуновай, Тамаша Грыбы, Івана Седакі, Фабіяна Шантыра, Усевалада Фальскага, Людвікі Сівіцкай, а таксама бальшавікую Мяснікова, Ландара, Рэзайскага, Рамнёва.

Як у трэцім варыянце дзеяе п'еса? Апантанаці задумы, шчырым неспакоем, ахвярніцкай памяццю. А таксама — з дапамогай уздапаможнай фігуры — асобы Гісторыка, па-сутнасці, другога «я» аўтара-драматурга.

«Невядома, як бы склалася гісторыя на-далей, можа, і не было бы Вялікай Айчыннай вайны, калі б хапіла разуму Пілсудскому і Кайзеру прызнаць наваствораную Беларусь, і Еўропе хапіла разуму прызнаць рэспублікі, то мы б, вядома, былі б не такімі і зараз бы жылі ў іншай краіне. Але гісторыя не церпіц ускоснага склону», — прызнаўся А.Петрашкевіч у адным з інтэрв'ю.

Кніга — выдатны падарунак знаёмым і блізкім да свята 25 сакавіка. А таксама — кароткі мастацкі дапаможнік-экскурсвод па сцягынах трагічнай нацыянальнай гісторыі. Пабачыць яе можна на сядзібе БНФ і на www.knihu.net

Аглядач

ЯЎГЕНІЙ ЕЎТУШЭНКА І МАДЕЛЬ АД КДБ

Рускі паэт Яўгеній Еўтушэнка распавёў на старонках La Stampa аб тым, як за ім сачылі, каб ён не скончыў жыццё самагубствам. Як прызнаўся паэт, штораз, калі ён трапляў у нямілась, з'яўляліся чуткі аб тым, што ён здзеісніў самазабойства. Так адбылося і ў 1963 годзе, калі на старонках савецкіх газет можна было прачытаць вялікую колькасць негатыўных ацэнак яго творчасці.

У гэты час Я. Еўтушэнка пазнаёміўся з літоўскай мадэлю Аушпрай, з якой у яго пачаўся прыгожы раман. Якое ж было расчараўанне паэта, калі ён даведаўся, што цудоўная незнаёмка — спецагент, прыстаўлены, каб сачыць за ягоным маральнym духам.

«Маладзіцы з даўжэйнымі нагамі, з вялізнымі вачымі, з доўгімі валасамі, падабаліся мне літаральна ўсе; але асабліва мяне ўразіла іх вядучая мадэль, не занадта высокая, з блакітнымі вачымі і валасамі колеру лёну, выкладзенымі ў фрызуру, як у царыцы маіх дзіцячых сноў, амерыканскай кіназоркі Дыяны Дурбін; яе не-паўторная хада была падобная на танец...».

Маладзіцу, якая заваявала Еўтушэнку, звалі Аушпра. «Калі паміж намі адбылося тое «Вялікае штосьці», — успамінае паэт, — непарыўнае з шумамі лістоты над нашымі злітымі целамі, з калыханнем рамонкаў і званочкай і з мурашкамі, што казыталі нам скuru, я ўбачыў, што вочы Аушпры сталі яшчэ больш вялізнымі і глыбокімі ад слёз, якія нечакана пацякі ў яе з вачэй... Я акунуўся ў гэтыя вочы, я плаваў у іх сціздзенай свежасці, уздыгваючы і забываючы ўсе абрэзы, якія мне нанеслі дзесяці там, далёка, на зямлі... Я незвычайна добра пачуваўся разам з Аушпрай. Яна была першай жанчынай у май жыцці, якая прынесла мне сняданак у ложак, і я, не хаваю, атрымліваў асалоду ад гэтага. Магчыма, яна была адзінай еўрапейскай

жанчынай у май жыцці, у поўным сэнсе слова».

Але аднойчы, калі Аушпра была на кухні і гатавала каву, Еўтушэнку захацелася курыць, і ён пачаў шукаць цыгарэты ў яе сумачцы. Нечакана паэт убачыў дзіўную тэлеграму на яе імя. Замест літар там былі адны лічбы. «Прыгледзеўши ўважлівей, я разгледзеў расшыфроўку па-расійску, падпісаную алоўкам прыгожым почыркам настаўніка каліграфіі: «Працягвайце назіранне за даручаным вам аўектам. Паспрабуйце адцягнуць яго ад думак аб самазабойстве. Яго самазабойства можа быць скарыстана нашымі ідэалагічнымі ворагамі. Рабіце ўсёмагчымае, каб усяліць у яго аптымізм». Кароткі подпіс: «Цэнтр».

Убачанае, натуральна, моцна знервавала Еўтушэнку. Яшчэ больш паэта здзівіла рэакцыя Аушпры. «Яна не кінулася да маіх ног, просічы прабачэння. Яна, падавалася, скамянела, ператварыўшыся ў адну з тых літоўскіх мадонаў, якія стаяць на скрыжаваннях. Потым яна павольна паставіла паднос на начны столік побач з ложкам і рэзка дастала з сумачкі іншы лісток, цалкам пакрыты літаратам і лічбамі».

На ім было напісаны: «Даручаны мне аўект падчас сустроч з літоўскай інтэлігэнцыяй аввяшчаў тосты за руска-літоўскае сябродейства і, у прыватнасці, за здароўе Мікіты Сяргеевіча Хрушчова. У той жа час ён цвёрда асуджаў спробы заходніх прэзыдэнцаў скарыстацца чуткамі аб яго самазабойстве. З Вільнюса ён выляціць у Сібір, каб апець працу будаўнікоў Братскай ГЭС. Я паспяхова выконваю даручанае мне заданне па ўздыме яго духу».

Тады Аушпра распавяла, як яе завербавалі, шантажуючы з-за цёткі, якая збегла ў Канаду.

Еўтушэнка разумеў, што ў нейкім сэнсе кахраная жанчына на яго «даносіла», аднак сваімі «даносамі» яна яму дапамагала. Нягледзячы на гэта, паэт зразумеў, што больш не можа яе кахрана. «Вельмі страшна нечакана даведацца, што рука, якая цябе лашчыла ўначы, раніцай пісала шыфраваныя пасланні аб табе ў нейкі «Цэнтр».

Паводле NEWSRU

► ГЕНДЭР

«ШВЕДСКАЯ» ДЗЕСЯТКА

Напярэдадні Міжнароднага жаночага дня Саюз шведскіх пісьменнікаў апублікаваў спіс з дзесяці важных кніг, напісаных жанчынамі-пісьменніцамі.

Старшыня Саюза шведскіх пісьменнікаў і Сусветнага літаратурнага кангрэса WALTIC 2008 Матэс Сэдэрлунд лічыць, што «пераследы і граблівае дачыненне да пісьменніц руйнуе цытарытуру, а «чытачы ў Еўропе і па ўсім свеце пазбаўляюцца магчымасці азнаёміцца з вялікімі творамі ва ўсіх літаратурных жанрах».

У спісе прадстаўленыя творы, напісаныя ў канцы мінулага — пачатку цяперашняга стагоддзя. Напрыклад, кніга кітайскай пісьменніцы Чжан Іхэ «Performer's Past» аб культурнай рэвалюцыі і эз Герты Мюлер аб дыктатуры Чаушэску «Кароль кланеца і забівае».

З дапамогай гэтага спісу Саюз шведскіх пісьменнікаў жадае звярнуць увагу на «выбітныя літаратурныя творы, якія заслугоўваюць пълнай увагі, як у Еўропе, так і ў астатнім свеце».

Вось пашанотная «дзесятка» па-шведску:

1. «Страчаны гонар», Калікст Беяла (Calixthe Beyala), Францыя / Камерун.

(Шлях жанчыны з вёскі ў вялікі горад, ад няволі да волі. Гісторыя,

напоўненая энергіяй і напісаная прыгожай, жывой мовай.)

2. «Без каранёў», Тсітсі Дангарэмбга (Tsitsi Dangarembga), Зімбабве.

(Яе завуць «афрыканскай Джэйн Осцін». Дэбютны раман пісьменніцы меў на радзіме эффект выbuchу бомбы. Неўрозы, анарэксія і выбар паміж заходнімі і афрыканскімі каштоўнасцямі — асноўныя тэмы, закранутыя ў творы.)

3. «The Hidden Face of Eve», Наваль эль Саадаві (Nawal el Saadawi), Ягілет.

(Аповед аб так званым «жаночым абраценні» выйшаў з-пад пяра пісьменніцы, якая, нягледзячы на шматлікія пагрозы ў свой адрес, адважна і адкрыта гаворыць аб жаночай сексуальнасці.)

4. «Аўтабіографія маёй маці», Джамэйка Кінкейд (Jamaica Kincaid), Антыгуа.

(Паэтычная гісторыя маладой жанчыны аб пошуку каранёў і самаідэнтыфікацыі.)

5. «Кароль кланеца і забівае», Герта Мюлер (Herta Müller), Нямеччына/Румынія.

(Запамінальная эсэістыка. У аснове кнігі — час дыктатуры Чаушэску. Аўтар паказвае механізмы палітычнага ціску.)

6. «La Noche de Tlatelolco», Алена Панятоўская (Elena Poniatowska), Мексіка.

(Наватарскі зборнік інтэрв'ю з людзьмі, якія перажылі расстрэл дэмансістрацыі ў Мехіка ў 1968 годзе і сваякамі тых, хто загінуў. Кніга, якая выйшла ў 1971 годзе, адкрыла ў Мексіцы цалкам новы жанр: літаратура ідэяўчыцца.)

7. «The Bastard of Istanbul», Эліф Шафак (Elif Shafak), Турцыя.

(Бэстсэлер 2006 года ў Турцыі. Шафак была абвінавачаная ў «аганьбованні» образу Турцыі. Падставай для суду стала выказванне аднаго з персанажаў рамана, які называў генацыдам масавыя забойствы туркамі армян падчас Першай сусветнай вайны.)

8. «Ці могуць прыгнечаныя гаварыць?», Гайятраты Співак (Gayatri Spivak), Індія/ЗША.

(Аналіз таго, як жанчыны «не заходнія» паходжання із-за ў сучасным грамадстве, стаў ужо класічным феміністкім тэкстам і прывёў да стварэння новай акадэмічнай дысцыпліны пад назовам «посткаланіялізм».)

9. «Carpentaria», Алексіс Райт (Alexis Wright), Аўстралія.

(Камічнае экспэндыйчнае гісторыя, расказаная новай зоркай аўстралійскай літаратуры. Раман, які ператварае вусныя паданні першабытнікаў у вялікі, захапляльны эпас.)

10. «Performer's Past», Чжан Іхэ (Zhang Yihe), Кітай.

(Документальная кніга апісвае жыццё артыстаў Пекінскай оперы. Пісьменніца, якая правяла 10 гадоў у турме падчас «культурнай рэвалюцыі» ў Кітаі, адкрыла сваімі кнігамі шлях для развіцця фемінізму ў гэтай краіне.)

► ЧАЛАВЕК

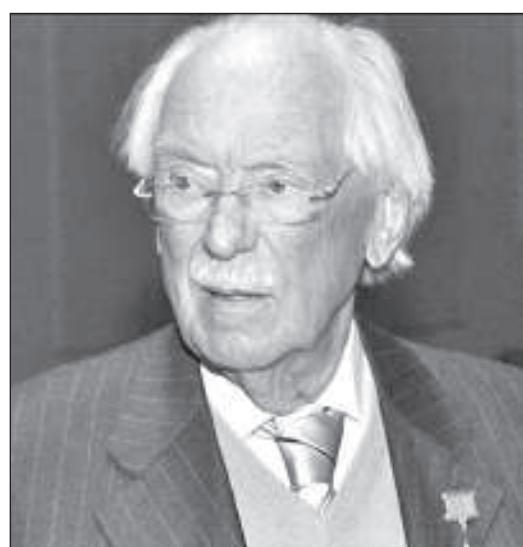
СТАГОДДЗЕ... БЕЗ ПЯЦІ ХВІЛІН

**13 сакавіка
споўнілася 95
гадоў паэту
і драматуру
Сяргею
Міхалкову, аўтару
знакамітага
«Дзядзі Сцёпы-
міліцыянера».**

Пра С.Міхалкова ведаючы ці не ўсе расійскамоўныя чытачы, якія чыталі ягоныя вершы дзесяцьмі, а цяпер глядзячы, як тое ж працягваюць іхня ўнукі.

Сяргей Уладзіміравіч — лаўрэат Ленінскай, трох Сталінскіх і Дзяржаўнай прэмій СССР, Герой Сацыялістычнай Працы. Сёння ён узнальца Міжнароднай супольнасці пісьменніцкіх саюзаў (якія імкненцца засведчыць правапераемнасць Саюза пісьменнікаў СССР). У сваіх афіцыйных лістах да кіраўніка Беларусі Сяргей Уладзіміравіч некалькі разоў заклікаў (праўда, беспаспяхова) падтрымачаў апальны Саюз беларускіх пісьменнікаў і вярнуць яму былую ўласнасць.

«Радасна, што сёння, як і раней, Вы поўныя жыццёвых сіл і новых планаў. Вашае найдачаналае майстэрства і творчое даўгальце, шматлікія арганізаторская і грамадская дзесяцьніца

выклікаюць захапленне і павагу», — адзначае ўнук віншавальным

пасланні презідэнта Расійскай Федэрацыі Уладзіміра Пуціна.

«Вас добра ведаюць у Беларусі. Глыбокую павагу выклікае Вашая актыўная творчая і грамадская дзеячнасць, накіраваная на развіццё высокіх духоўных ідэалаў і традыцый, умацаванне дружбы і супрацоўніцтва паміж народамі дзяржаваў краін», — адзначыў у сваім віншавальні Аляксандр Лукашэнка.

Святаванне юбілею адбывалася ў Малой зале Вялікага тэатра ў Маскве. Дзіцячага пісьменніка і аўтара гімнаў СССР і Расіі павіншавалі сямейнікі і калегі. На ўрачыстай вечарыне ўнук пісьменніка Ягор Канчалоўскі прэзентаваў яму сваё відэевіншаванне.

Шорт-ліст дзіўных назваў кніг паводле «The Bookseller» выглядае так:

«Мяне раздзірала пігмейская каралева любові» («I Was Tortured by the Pygmy Love Queen»);

«Як напісаць кнігу аб тым, як пісаць» («How to Write a How to Write Book»);

«Ці людзі жанчыны? Ды іншыя міжнародныя даследаванні» («Are Women Human? And Other International Dialogues»);

«Рашэнне сырных праблемаў» («Cheese Problems Solved»);

«Пачніце з уласных ног, калі хоцеце перарвачаць адносіны» («If You Want Closure in Your Relationship, Start With Your Legs»);

«Значныя персоны Саўтэнда і наўаколля: ад караля Кнута да групы Doctor Feelgood» («People who Mattered in Southend and Beyond: From King Canute to Doctor Feelgood»).

У 2007 годзе пераможцай стала праца амерыканца Джуліяна Мантэгю «Бездаглядныя крамыякі» («Are Women Human? And Other International Dialogues»). Першым лаўрэатам прэміі (яшчэ ў 1978 годзе) была кніга «Матэрыялы Другой міжнароднай канферэнцыі па голых мышах»...

ЛІТКАКТЭЙЛЬ

СКРЫПТОРЫЙ

Нашыя чытачы актыўна адгукуюцца на распечатую Саюзам беларускіх пісьменнікаў і «Літаратурнай Беларуссю» («б») акцыю «БУДЗЬМА РАЗАМ!». Рэдакцыйны літаратурны скрыпторый павялічваецца штотыдзень. Сёння ў нас дэбютуюць вучаніца 10 класа сярэдняй школы №12 Пінска Вольга КУРДЗЮМАВА (нарадзілася ў 1992 годзе) і студэнт фізічнага факультета БДУ Юльян МІСЮКЕВІЧ (нарадзіўся ў 1989 годзе ў Лідзе).

Маладая паэтэса — аўтар (у саўтартстве з Тамарай Лазнюхай) вершаванага зборніка «Сиреневое пламя». Яна была пераможцам літаратурнага конкурсу, які ладзіла Амбасада Карабеўства Швеціі, і была ўзнагароджана пасездай у Стокгольм. Малады празаік друкаўся ў «Лідскай газеце», «Гродненскай праўдзе», «ЛіМе».

«б» шчыра жадае юным дэбютантам бясконцага натхнення і шчасця.

Вольга КУРДЗЮМАВА

На далонях

вясны

*Красае вясна на
прасторах Палесся,
Угосці мяне запрашае
ласкава:
Удалеч палёў,
у блакіт паднябесся,
У гоман птушыны
зялёнаі дубравы.*

*Прывулак знайду пад
галінай бярозы,
І смагу вадзіца
крынічна зіме.
Бяжыць па сіяжынцы
хлапчыначка босы,
Мяне ён натхніе на
верш аб Радзіме.*

У віхры слоў

*Пачуць прыемна
родны голас,
Матулі любай
настаўленне,
Пабачыць поля стелы
колас,
Усё, што надае натхненне.*

*Пяро адзначыць на паперы
Прыгожыс вобраз-уяўленне:
Як сімвал міра, голуб белы
Дабро нясе, свято праменя.*

Зачараванне

*Зіма бліскучым дываном
Зямлю старанна накрывае.
Перапаўненца святлом
Прырода — казка векавая.*

*Гляджу на шчодрасць—
прыгажосць,
Імгненна сэра замірае.*

*O, першы снег — нябесны госьць,—
Твая часіна залатая!*

*Бяжыць, ляціць жыциё
Хвіліна за хвілінай,
Мінае ў забыцё
Легендай складнай, дзіўнай.*

*A што чакае нас
У будучыні хуткай?
Як сад вясновы, час
У вонраты бляюткай?*

*Ці, можа, лістапад
У залатым кафтане?
Усё жыциё — парад,
Але такі складаны...*

Юльян МІСЮКЕВІЧ

З рамесніцтва трэба выходзіць

Хлопец штодня прыдумваў новыя сюжэты. Яго цікавіла ёсё, не пра ёсё літаратар жадаў пісаць. Сюжэты праходзілі жорсткі самакрытычны адбор. Ён уяўляў апавяданне, потым сваю рэакцыю на яго, бышам аўтар не ён. Галоўнай мэтай было стварыць нешта плённае, небанальнае, арыгінальнае.

Яну Радзюковічу шаснаццаць гадоў, з іх восем ён літаратар. Штодня ў галаве хлапца пракручвалася шмат многасерыйных фільмаў, у парыунанні з якімі «Санта-Барбара» — дзіцячыя карткаметражны мульцік. Свае фільмы літаратар ацэньваў не высока, таму не браў падобныя сюжэты для апавяданняў. Да таго ж, усе серыі прыходзілі ў галаву падлетка з пары дзяцінства, мноўгія, на цяперашнюю даросласць, абсалютная бяссыніца.

Існаваў настаўнік, які часам правіў аповеды літаратара. Не правіў — тыкаў алоўкам у слова ці радок і вяртаў Яну тэкст:

— Думай.

Буркатлівае ціхае «думай» пераела Яну пячонку, усе вантробы, азібіла сэрца. Разумны ссівелы філолаг не заўважаў пярочанняў хлопца.

Так паўтаралася часта, месяца мі, гадамі. Адно апавяданнейка прыходзілася шліфаваць піцьсем разоў.

— У мяне няправільна, дык памаглі б, — аднойчы запрасіўся дзевяцікласнік.

Выкладчык беларускай мовы гімназіі залішня секунды ўглядаўся ў зялёныя очы школьніка. Ён нікому не аддаваў столькі свайго часу, як Радзюковічу.

— Можаш — не праў. — Рэзкі прысуд: — Не піши. Не бяssonься. — Узіраецца: — Нічога не праў у былым і сённяшнім. Гулі важней. — Устае: — Зараз з'явіца дзяячова паласа, у многіх яна зацягваеца.

...Ад філолага Аляксея Іванавіча Вількашынскага малады літаратар Радзюковіч засвоіў асновы аповедарамесніцтва. Ян гэта асягне праз гады, калі стане па-сапраўднаму ўдзяльніца старому школьнаму філолагу, усёй лідской гімназіі. Майстар штурхай маладзёна да новых твораў, даваў сюжэты, правіў апавяданні.

...Аднойчы, пасля новых правак, літаратар заўважыў: гімназійныя крытык уключает зусім недарэчныя сюжэты ў апавяданні. Далікатнае пярочанне юнака настаўнік не прыняў:

— Нязгодны з маймі праўкамі?

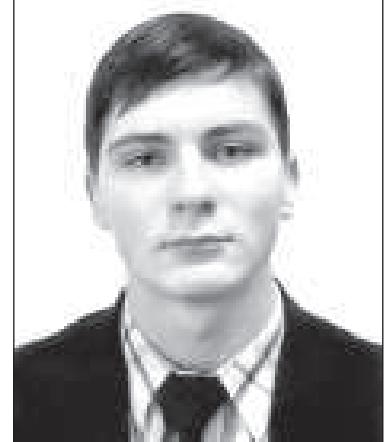
— Не разумею. Мо й добрыя, а я ў іх не сіку. Паглядзіце, калі ласка, мой новы варыянт.

Сустрэліся праз дзень.

— Ведаеш, Ян, у варыянце логіка ёсць. Твае праўкі маіх правак ніштаватыя. — Памаўчай: — Яны не з маіх думак, аднак логіку маюць.

Стары і малады сузірваюцца. Асмяялелы маладзён просіць:

— Давайце... Можа... Вы не будзеце без мяне правіць мае сказы, дадаваць новыя...

— Ведаеш, хлапец, мае праўкі не падабаюцца, рабі ёсё сам.

Зноў памаўчалі. Два філолагі мелі багата маўклівых хвілін.

Праз тыдзень у часе чарговай сустрэчы, калі мовазнавец Вількашынскі прачытаў папраўленую і нідзе не друкаваную, як і ўсе астатнія, мініятуру вучня, ён уздыхнуў. Памаўчай. Уздыхнуў. Падвёў Радзюковіча да вакна ў калідоры. Зноў уздыхнуў.

— Мусіць і ты, Яне, другі раз прызнаю, маеш рацыю. — Дастава з кішэні насоўку. — Часам сябе і мяне ты крытыкуеш рэзка, але слушна.

— Я — крытык?!

— Пакуль не. Расці. Табе з пад рамесніцтва трэба ўжо вылаіць.

Развіталіся аднадумцамі. Радасць творчасці поўніла маладога, творчая наслада дапамагчы маладому поўніла старога.

Пачатковец-літаратар становіўся крытыкам, як і ю мудры сіві памяркоўны настаўнік. Яны гэтага яшчэ не ведалі.

псіхозы так праста не прыходзяць. — Доктар углядаеца ў малады прыгожы твар захварэлага інтэлігента. — Добра інжынер кажа, вельмі добра. На жаль, толькі кажа. — Гартас прынесены паперы. — Ды ён не хто-небудзь — кандыдат науку.

Дзверы палаты зачыніліся.

Вочы супакоенага ад уколаў хворага бачылі самалёты, што лятаюць вакол зямнога шара. Не ўзбявае самалёты зніклі, цымнела Зямля. Засталася адна цемра. Ноччу дрогкая і спачувальная да ўсіх, яна асабліва пышчотна будзе аховаць сон гэтага пацянета. Цішыня космасу дапаможа, каб другі псіхоз да таленавітага ніколі не прыйшоў.

Першы псіхоз

... — І прыйшла мне тады думка зрабіць на планете Зямля кожную краіну эканамічна развітай. Валадарна сказаў я прэзідэнтам, усім кіраўнікам краін: некалькі гадоў будзеце кіраваць іншай краінай. Сталася так, што кіраўнік развітай дзяржавы атрымліваў пад уладарніцтва менш развітую. Тыя сходу дасягали узроўню багатых. Перадавыя, заўважу, не зніжалі сваёй ўзроўню. Пашучу круціўся зямны шар, па майскіх волі самалёты пераносілі прэзідэнтаў на новую працу. Лепшыя ўзнімалі адсталья дзяржавы. Гэта было добра, бо ёсё, што раблю я, заўсёды выходзіць на поспех...

— Чуецце, Васіль Пятровіч, гэтыя неікі балбатлівы.

— Не, як заўсёднік. Прыйдзеш заўтра — убачыш: будзе распавядаць тое ж. Уколай яго хутчэй, я хачу раней на абед пайсці.

— Абед — глупства. Трэба мысліць планетарна. Прэзідэнтам неабходна меней забараняць народу, амбяжоўваць. Не миашчъ вольна працаўцаць, не лічыць чужую капейку. Прэзідэнты...

— Калі яго, не марудзь, — зноў загаварыў пажылы мудры доктар, які моўчкі сачыў за рухамі маладога фельчара.

— Які ў яго псіхоз?

— Першы. У картатэках нідзе не значыцца.

— Не хутка патаемнікі вылечваюцца. Да справядліўцаў

«Літаратурная Беларусь» — гэта супольны праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў», гэта альтэрнатыва адабранаму ў яго і цяпер падкантрольнаму штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

Гэта фармаванне незалежнай творчай думкі нацыянальнай эліты.

Гэта імкненне супрацьстаяць татальнаму замоўчванню вольнага мастацтва слова ў дзяржаўных СМИ.

Гэта свободная трывуна паэтаў, празаікаў, драматургаў, крытыкаў і чытачоў Беларусі.

Гэта напамін аб тым, што Беларусь — і дзяржаўная, і літаратурная — створана пісьменнікамі, і яна патрабуе іхнія працы і апантанасці.

«Літаратурная Беларусь» — новы час чытання.

АКЦЫЯ

«БУДЗЬМА РАЗАМ!»

Грамадскае аб'яднанне «Саюз беларускіх пісьменнікаў» праводзіць акцыю «Будзьма разам!» і запрашае да супрацы ўсе зацікаўленыя культурніцкія арганізацыі, аб'яднанні, установы, гурткі. Мэта акцыі — выяўленне ў рэгіёнах краіны маладых талентаў, творчая, інтелектуальная, маральна ды арганізацыйная дапамога ім.

Мы заклікаем адгукніцца кіраўнікоў літаратурных аб'яднанняў універсітэтаў, гімназій і школ усіх рэгіёнаў Беларусі, а таксама маладых пачаткоўцаў. Дасылайце свае каардынаты, творы, прапановы, пытанні і просьбы на адрес: 220012, Мінск, завулак Інструментальны, д.6, пак. 214.

Пасля агульнарэспубліканскага маніторынгу вас чакаюць майстаркласы вядомых беларускіх пісьменнікаў, прафесійныя дыспуты, падтрымка, сяброўская экспкурсія і вандроўкі, публікацыі ў друку. Будзьма разам!

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў